

Biblioteket för barn av vuxna

**– en undersökning av barnbibliotekariers förförståelse
av barns förutsättningar**

Kerstin Herrström

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Fredrik Åström

BIVILs skriftserie 2007:25

ISSN 1401:2375

© Kerstin Herrström

Title

Libraries for children created by adults

Abstract

The purpose of this master thesis is to investigate the understanding of children's librarians regarding children's needs and preconditions in a library context and based on developmental psychology and information seeking theories. The children's perspective is said to be the guiding star in the children's library and the thesis also aims to study the children's perspective as defined by children's librarians.

The master thesis is a qualitative study based on interviews with children's librarians working at major public libraries. Observations of the children's libraries in the study have to some extent been performed.

The study reveals that children's librarians are fairly knowledgeable about children but do not to a full extent use that knowledge into adapting the library to children and their needs. The children are not contributing to the adaptation of the library to any extent as there are few routines for that matter. In society in general children are on a regular basis represented by adults and *their* perspective on children and children's needs, which may differ from the perspective children have on their own lives, and the same is applicable for the children's library. The older librarians in the study emphasize that the main objective of the children's library is developing the child's reading abilities, i.e. useful knowledge, while the younger librarians define a broader mission for the children's library,

Keywords

Major keywords used are barn, barnbibliotek, barnbibliotekarie, barnperspektiv, bemötande, informationsökning, informationsbeteende, referenssamtal, and their English equivalents.

Förord

Jag vill rikta ett varmt tack till de för läsaren okända men för barnbiblioteksverksamheten så viktiga bibliotekarier som i min undersökning generöst delat med sig av sitt kunskande och sitt engagemang.

Stort tack också till Fredrik Åström som har varit en tålmodig handledare för det föreliggande arbetet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning.....	3
Det speciella barnbiblioteket	4
Barnbibliotekariens kunskaper	5
Organisation av information.....	6
Syfte och frågeställningar	7
Avgränsningar	7
Definitioner	8
Disposition	9
2 Litteraturgenomgång och tidigare forskning.....	10
Barn och bibliotek	10
Informationssökning.....	13
3 Teori.....	17
Utvecklingspsykologi	17
Jean Piaget.....	18
Lev S. Vygotskij.....	19
Informationssökning	21
Linda Z. Cooper	21
4 Metod	23
Kvalitativ intervju.....	23
Urval.....	23
Genomförande.....	24
Forskningsetiska aspekter	24
Bearbetning av material	25
Analys av intervjuer	25
5 Resultatredovisning och analys	26
Biblioteken i studien.....	26
Bibliotek X.....	26
Bibliotek Y	27
Bibliotek Z	27
Presentation av intervjupersonerna.....	28
Resultat av intervjuerna och analys	28
Barnbibliotekariens syn på sin kunskap och kompetens.....	29
Barn som biblioteksanvändare	33
Folkbiblioteket ur ett barnperspektiv	35
6 Diskussion och slutsatser	38
Barnbibliotekariens roll	38
Barns användning av biblioteket	40
Folkbibliotekets verksamhet.....	42
Slutsatser	43
Litteraturförteckning	46
Otryckta källor	46
Tryckta källor	46
Bilaga	50
Intervjumall	50

1 Inledning

Du är 8 år. För första gången ska du själv cykla till biblioteket och låna en bok. [...] Efter att ha passerat ännu en dörr står du så i härligheten. Hyllor i raka led. Massor med vuxna som inte ser dig. En hög disk till höger och rakt fram ett bord där en tant sitter och läser någonting som måste vara väldigt viktigt. Var det till vänster man skulle gå? Du funderar en stund innan du bestämmer dig. Vänster får det bli, för rakt fram ser det svårt ut [...] framme vid bordet där en annan tant sitter. Hon ser upp när du kommer och ler vänligt. Vilken tur! Du är framme! Du kan fråga om din bok. Den tanten vill nog hjälpa dig, det ser man på henne. Att det skulle vara så svårt att komma rätt!
(Nilsson 1994, s. 70)

Anna som beskrivs i inledningscitaten är ett av många barn som dagligen besöker våra folkbibliotek och möter en barnverksamhet som många gånger sprudlar av engagemang och kunskap. Kan det bli så mycket bättre? Det känns alldeles självklart att barnbiblioteket ska vara utformat så att det möter barnens förutsättningar och behov. Men är det så? Utifrån vilka kunskaper om barn har vi skapat barnbiblioteket? Utifrån vilka idéer byggs barnbiblioteksverksamheten? Vi vuxna försöker nog skapa det bibliotek vi tror och hoppas att barnen förstår men risken är stor att det skapas utifrån oss vuxna och våra förväntningar. Frågan kan ses ur två infallsvinklar: ska biblioteket alltid anpassas till barnen eller ska barnen läras biblioteket och dess system? Vilket är mest fördelaktigt för barnet i både det korta och det långa perspektivet? Dessa infallsvinklar ter sig i förstone motstridiga men är enligt min mening två olika uttryck för samma företeelse: att barnen förstår biblioteket och kan använda det på bästa sätt.

Barnets perspektiv belyses i *Barns rätt till kultur* där Birgitta Qvarsell (2005), professor i pedagogik vid Stockholms universitet, diskuterar barnets rättigheter som, beroende på barnets utveckling, ibland ”kräver ombud för att bli betraktade” (Qvarsell 2005, s. 9). I vissa sammanhang kan dock ombudet, oftast en vuxen, hindra barnets rättigheter där rättighet definieras som ”en möjlighet för människor att utifrån sina perspektiv få ägna sig åt och få tillgång till verksamheter och aktiviteter som är till glädje och nytta för dem” (Qvarsell 2005, s. 9). Qvarsell menar att rättighet inte är detsamma som behov. Barnets behov jämförs i den svenska debatten ofta med barnets rättigheter utifrån perspektivet att behov är generella enligt ett utvecklingspsykologiskt tänkande. Det tanke-sättet leder ofta till att barnets behov bestäms av andra utifrån ”vad man tror sig veta vara barns behov” (Qvarsell 2005, s. 9).

Jag har, som tidigare nämndes, valt att utgå från ett barnperspektiv i den här studien. Även jag blir följaktligen det ombud för barnen som Qvarsell diskuterar ovan. Det gäller också samtliga personer som på något sätt mer direkt genom intervjuer eller indirekt

genom litteratur, forskning eller teorier yttrar sig i den här studien. Hela studien kan sägas bygga på min förförståelse samt mina kunskaper och erfarenheter som formar min roll som uttolkare av barnens behov och som företrädare för barnen. Bodil Rasmusson (1994), fil.dr. och vik. lektor i socialt arbete vid Socialhögskolan i Lund, skriver i *Barnperspektiv*, en skrift framtagen av Barnombudsmannen, att barnperspektiv kan ses ur två aspekter. Det ena är de för barnen tänkta perspektiven, det vill säga vuxnas perspektiv på barn. Det innebär att vuxna i olika positioner skapar ett generellt barnperspektiv som återges i bland annat forskning, lagstiftning, politik, skola och barnomsorg. Det andra är barnets perspektiv på den egna tillvaron som vi vuxna måste definiera genom att försöka se på världen med barnets ögon. Barnen förmedlar information, som bland annat känslor och behov, till vuxna som i sin tur fungerar som uttolkare av denna information. Samtidigt påverkar förutsättningar och sammanhang hur perspektivet formas hos den enskilda individen (Rasmusson 1994 se Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor 2004, s. 2). Min ambition i den här studien att se barnperspektivet ur barnets perspektiv men jag är medveten om att det i någon mening är en omöjlig uppgift.

Jag har valt att sätta barnen, sett ur bibliotekariens ögon, i centrum för den här studien, eftersom det känns angeläget att belysa det perspektivet. Anledningarna är två: dels är barnen vårt, de vuxnas ansvar, dels är biblioteken till för användarna. Lars Höglund (2000), professor vid Bibliotekshögskolan i Borås, anser att en utmärkande egenskap för biblioteks- och informationsvetenskap är just synen på användarna. Informationssökning och att tillgängliggöra är betydelsefulla delar i denna användarsyn. De behov som den kunskapssökande användaren har är grundläggande och hon ska därför sättas i centrum för olika informationstjänster i folkbibliotekets verksamhet (Höglund 2000. s.11f).

Under min studietid har jag haft förmånen att arbeta på två folkbibliotek och att på plats befinna mig i den miljö som den här uppsatsen kommer att avhandla. Det, och att jag själv är förälder, bidrar väsentligt till mitt intresse för barnbiblioteket som verksamhet.

Det speciella barnbiblioteket

Folkbiblioteken påverkas från en mängd håll. Lagar, riktlinjer, huvudmän, personal, användare och ickeanvändare påverkar alla på olika sätt och i olika omfattning biblioteksverksamheten. Det är alltså rimligt att anta att folkbiblioteken, och verksamheten på dessa, ser ganska olika ut i Sverige. Barnverksamheten på svenska folkbibliotek är som regel central och omfattande och används dagligen av stora grupper barn och ungdomar samt även vuxna. Det är nog tämligen okontroversiellt att säga att folkbiblioteken generellt sett lyfter fram barnverksamheten och anser den vara viktig – inte bara för barnens skull utan kanske även för att i barnverksamheten skapas många av bibliotekets framtida användare. Det är samtidigt intressant att reflektera över om barnbiblioteket får den omsorg det förtjänar och om vi har beredskap att möta barnen på deras villkor i biblioteket.

Jag menar att det är viktigt att belysa barnbibliotekariens roll i det här sammanhanget. En anledning är att många folkbibliotek tilldelas knappa resurser. Då blir det än viktigare att biblioteket förmår utnyttja även den ickemateriella resursen i form av personal, dess kunskap och erfarenhet på ett ansvarsfullt sätt – speciellt betydelsefullt för de grup-

per, däribland barn, som enligt § 8–9 i bibliotekslagen ska ägnas särskild uppmärksamhet (SFS 1996:1596). Det finns på folkbiblioteken många barnbibliotekariere som arbetar ihärdigt med att skapa en barnverksamhet som är givande för dess målgrupp och som ger största möjliga nytta och glädje för gruppen. För att skapa barnbiblioteket såväl som andra verksamheter för barn behövs kunskap om hur barn tänker och resonerar och om deras begreppsutveckling och sätt att lösa problem.

Sven Nilsson (2005), docent i litteraturvetenskap och tidigare stadsbibliotekarie i Malmö, frågar i artikeln *Barn, tweens och bibliotek* i *Ikoner om barnbiblioteken* ”kan möta dagens sofistikerade och krävande barn på samtida villkor? Eller infantiliseras och institutionaliserar barnbiblioteken, dvs. blir platser för de minsta barnen och för grupper av förskolebarn som går dit med personalen?” (Nilsson 2005, s. 59). Nilsson menar att gruppen 9-12-åringar (i marknadsföring kallad *tweens*) kommer i kläm mellan barnbiblioteken och vuxenbiblioteken. Dessa barn förväntar sig att hitta sin verklighet även på biblioteken och stämmer biblioteket inte överens med barnens förväntningar ödslar barnen liten eller ingen uppmärksamhet på biblioteket. ”Barnbiblioteken är präktiga, rättrådiga och tungfotade” men det motsvarar inte Nilssons bild av vad dagens 9-12-åringar önskar (Nilsson 2005, s. 59). Visst besöker barn biblioteken i stor utsträckning men Nilsson vill se längre än så. Han önskar att biblioteket ser nya möjligheter i den nuvarande kultursituationen och att biblioteket vågar ta steget in i barnens samtid och möta dem där i deras identitetsbyggande. Nilsson avslutar med att biblioteket generellt sett skulle bli roligare och attraktivare om det utformades utifrån 9-12-åringars behov (Nilsson 2005, s. 59).

Utifrån ett liknande tema diskuterar Bente Buchhave (1997), tidigare lärare vid danska Biblioteksskolen, olika hinder för barnbibliotekets utveckling. Buchhave menar att biblioteket inte får bli ett ”reservat” med en alltför snäv bild av vilken verksamhet det ska omfatta eftersom barnbiblioteksarbetet försiggår ”i förhållande till alla sidor av barnets uppväxt” (Buchhave 1997, s. 71). Biblioteket måste arbeta med att ta fram visioner och förhållningssätt och utveckla professionalismen hos bibliotekarierna för att på så sätt stärka biblioteket och dess utveckling. Verksamheten ska präglas av lust och öppenhet och tid ska ges till reflektion och tvärvetenskaplig kompetensutveckling. Det ska finnas ett mod att tänka nytt och dialogen med målgrupperna måste hållas levande. Buchhave framhåller att ”för att [barnen] ska välja biblioteket som ett relevant alternativ på sin fritid måste de få vara delaktiga i bibliotekets utformning och innehåll”. Barnbibliotekarien måste finnas ute i verkligheten och fånga upp signaler bland barn och unga för att binda ihop deras värld med de kvaliteter biblioteket står för (Buchhave 1997, s. 71ff).

Barnbibliotekariens kunskaper

Det finns ett antal studier inom området barn och folkbibliotek och många av dessa avhandlar barns och ungdomars faktiska användning av biblioteket. Det gäller vad barn läser och hur mycket de läser, hur barn söker information och skillnader mellan pojkars och flickors användning av biblioteket. Dessutom finns det en del studier som undersöker barnbibliotekets verktyg, den fysiska utformningen av barnbiblioteket samt barnbibliotekariens arbetsuppgifter. Barnperspektivet i betydelsen att se barnet är självklart

ständig intressant men viktigt är också att vända blicken åt andra hållet, åt bibliotekarien som är den som i hög grad skapar barnverksamheten. Det finns dock förhållandevis lite forskning kring barnbibliotekariens kompetens och erfarenheter. I boken *A place for children* redogörs för ett forskningsprojekt med samma namn som bedrevs i Storbritannien mellan 1996 och 1998 med syfte att kartlägga vilken betydelse de brittiska *public libraries* har för barns läsning (Elkin & Kinnell 2000, s. xii). Projektet behandlar en aspekt av barnbiblioteket och ger därför inte en komplett bild men jag menar att studien ändå belyser problemet. Ett resultat av undersökningen är att många barnbibliotekarier upplever att de har kunskapsluckor och att de ofta förvärvar kunskaper genom det dagliga arbetet snarare än genom utbildning och kompetensutveckling. Det finns önskemål om utbildning, speciellt utifrån det faktum att nytexaminerade bibliotekarier saknar specifika kursmoment som förbereder dem för arbetet med barn (Elkin & Kinnell 2000, s. 84f). Samtidigt ger undersökningen vid handen att det finns ”strong support for experience as a necessary element of preparing librarians to work with children” (Elkin & Kinnell 2000, s. 129). Undersökningen visar att kunskapsinhämtning och kompetensutveckling för bibliotekarier är en komplex företeelse där olika åsikter samsas på samma arena. Det är tydligt att det finns ett upplevt behov av kunskap men min upplevelse av att ha gjort litteratursökningar är att vissa delar av bibliotekariens kompetens undersöks och diskuteras relativt flitigt medan andra är mer utforskade. Till de förra hör bibliotekariens specifika färdigheter i arbetet med barnen medan bibliotekariernas allmänna kunskap om barn ventileras mindre ofta.

Organisation av information

I ett forskningsprojekt studerar Linda Z. Cooper (2004a, 2004b), associate professor vid School of Information and Library Science, Pratt Institute, New York, om och hur barns förmåga att organisera information förändras med ökande ålder. Cooper menar att människor organiserar information utifrån summan av deras erfarenheter som tillsammans bidrar till deras förståelse av världen. Våra erfarenheter är olika och därmed också våra definitioner och hur vi organiserar men vi lyckas ändå kommunicera med varandra utifrån att vi använder oss av definitioner på tre olika nivåer. Individens har sin personliga, unika definition samtidigt som det existerar en mer allmänt vedertagen definition. Dessutom kan olika grupper, som i det här fallet biblioteket representerat av dess bibliotekarier, ha tillägnat sig ett gemensamt perspektiv som kan skilja sig från de två övriga. När en användare kommer till biblioteket med ett informationsbehov måste hon kunna bryta ner detta behov och bygga upp det igen enligt bibliotekets organisation för att hitta det hon söker. Om det misslyckas måste användaren få hjälp, antingen från en person eller från någon form av redskap, till exempel skyltning eller datoriserad katalog (Cooper 2004b, s. 299ff). Om användaren inte har förmåga att tyda bibliotekets struktur och organisation betyder det att hon utestängs från bibliotekets informationsmängd. Det leder till ett beroende av hjälpmedel, mänskliga eller instrumentella, som kan vara hjälpsamt men också hindrande. Skillnaderna mellan de personliga definitions- och organisationsnivåerna och den som biblioteket representerar måste överbryggas för att underlätta för användaren och det menar jag i första hand är bibliotekets ansvar.

Syfte och frågeställningar

Barnverksamheten är påtaglig på svenska folkbibliotek dels för att verksamheten för denna åldersgrupp ofta är utbruten från det övriga biblioteket till en egen avdelning, dels finns det ofta bibliotekarier som är knutna speciellt till barnverksamheten. Mycket av det som kännetecknar det övriga biblioteket återfinns också på barnavdelningen. Det gäller beståndets uppbyggnad i form av bland annat böcker, tidskrifter, filmer och databaser men även verktygen i form av datoriserade kataloger¹, ämnesord och klassifikationssystem. Barn kan sägas använda samma bibliotek som vuxna, men barnen har delvis andra förutsättningar att möta biblioteket eftersom de befinner sig i ett skede av livet som karaktäriseras av stark utveckling. Samtidigt är barnens bibliotek skapat av vuxna utifrån vuxnas föreställningar om barns behov och förutsättningar att ta del av verksamheten.

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka kunskaper och vilken förförståelse² barnbibliotekarier upplever att de har i arbetet med att skapa ett bibliotek som är anpassat till målgruppen barn och på vilket sätt och i vilken omfattning barnens perspektiv betraktas i skapandet av barnbiblioteket. Följande frågeställningar kan identifieras:

- Hur ser barnbibliotekarien på sin roll i barnverksamheten?
- Hur ser barnbibliotekarier på barns användning av biblioteket?
- Hur upplever barnbibliotekarier att folkbibliotekets verksamhet är anpassad ur ett barnperspektiv?

I studien kommer jag att arbeta med tre områden: barnbiblioteket, informationssökning och utvecklingspsykologi. Jag avser att använda teorier om informationssökning och informationsbeteende för att belysa barnens agerande i bibliotekssituationen. Jag kommer också att relatera barnbibliotekariernas förförståelse och arbete till utvecklingspsykologiska teorier om barns utveckling. Alla tre områdena ligger sedan till grund för en diskussion om barnbibliotekariers uppfattning och förhållningssätt i arbetet med barn.

Avgränsningar

Studien avhandlar enbart barnbibliotekarier som arbetar på folkbibliotek och inte skolor eller gymnasiebibliotekarier. Biblioteken är alla renodlade folkbibliotek utan uppgift att fungera som skolbibliotek. Skälet är att jag mer renodlat vill undersöka hur barnbibliotekarier, som arbetar med det uppdrag som just barnbiblioteket har, ser på mina frågor.

Studien är avgränsad till barnbibliotekarier och i viss mån det fysiska barnbiblioteket. Jag kommer inte att studera de digitala tjänster för barn som biblioteken i studien tillhandahåller, i det här fallet bibliotekens hemsidor och de digitala tjänster som finns

¹ OPAC:er, i fortsättningen kallad *datoriserad katalog* eller *katalog*.

² Med förförståelse menas här att den tolkning bibliotekarierna gör i intervjuerna förutsätter en föregående, föregripande förståelse (Nationalencyklopedin 1998).

tillgängliga via bibliotekens datorer. Däremot kommer jag att beröra bibliotekens datoriserade kataloger där det tas upp av intervjupersonerna.

Definitioner

Barn

Spannet på den åldersgrupp som barnbibliotek normalt riktar sig till torde vara barn från spädbarnsåldern och upp till 16-18-årsåldern med lokala variationer. Det är en heterogen grupp bestående av de riktigt små barnen som inte kan läsa och som ofta har en vuxen person med sig, de något äldre läskunniga barnen och de äldsta ungdomarna som är på väg att ta steget in i vuxenvärlden. Den här undersökningen diskuterar barn enligt definitionen ovan med tyngdpunkten på barn som håller på att lära sig läsa eller är läskunniga.

Barn befinner sig som nämnts ovan på olika steg i utvecklingstrappan och kräver därmed olika typer av förförståelse hos de personer som arbetar med dem. Samtidigt behandlar undersökningen i vissa stycken barn som en homogen grupp. I en del fall har de bibliotekarier som deltagit i undersökningen knutit sina resonemang till vissa åldersgrupper eller utvecklingsnivåer och där har jag redovisat och använt detta i studien. I andra fall har resonemangen kretsat kring barn i allmänhet och där har det fått spegla resultatet.

Jag kommer genomgående, med något enstaka undantag, att använda benämningen *barn* oberoende av åldersintervall.

Barnbiblioteket

Är den del av folkbiblioteksverksamheten som särskilt riktar sig till barn. Avser både bestånd, det fysiska biblioteksrummet samt personal. Barnbiblioteket används också av andra än barn, till exempel föräldrar, lärare och förskolepersonal men dessa kommer inte i någon omfattning att beröras i studien. Det jag vill belysa är den grupp som skapar och förmedlar barnbibliotekets innehåll till den grupp som primärt är mottagare och användare av innehållet, i det här fallet barnen. Kallas fortsättningsvis även för *bibliotek*.

Barnbibliotekarie

Bibliotekarie som ägnar hela eller större delen av sin arbetstid åt barnverksamhet på folkbibliotek. Kallas fortsättningsvis även för *bibliotekarie*.

Informationssökning

Med informationssökning avser jag informationssökning på folkbibliotek efter något på förhand definierat eller något som definieras först under sökningen eller när sökningen är avslutad (jämför browsing på s. 15). Det kan gälla alla typer av material som finns på bibliotek och i vilket syfte som helst.

Disposition

- Inledningskapitlet redogör för studiens bakgrund och syfte och frågeställningarna presenteras.
- I andra kapitlet går jag igenom tidigare forskning inom ämnesområdet, magisteruppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap och annan litteratur som är av intresse för studien.
- I tredje kapitlet beskrivs de teorier som jag grundar mina resonemang på.
- I kapitel fyra beskriver jag den metod jag har valt att använda samt genomförandet av undersökningen.
- I kapitel fem presenteras intervjuerna samt biblioteken kortfattat och där redovisar jag resultaten från intervjuerna samt tolkar resultaten.
- I sjätte och sista kapitlet diskuterar jag frågeställningarna och drar slutsatser kring ämnet i studien.
- Arbetet avslutas med en litteraturlista samt intervjumall.

2 Litteraturgenomgång och tidigare forskning

I det här avsnittet presenterar jag forskning, magisteruppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap samt annan litteratur inom ämnesområdet som jag kommer att använda i uppsatsen. Det har varit något problematiskt att hitta litteratur som behandlar barnbibliotekarier och deras kunskap. Den litteratur som finns är ofta hand- och metodböcker och dessa berör jag till viss del i uppsatsen. Mina sökningar har gett ett fåtal artiklar och studier kring barnbibliotekariens kompetens och förutsättningar att möta barnens behov.

De sökord jag använde i litteratursökningen finns främst inom områdena barn, bibliotek, informationssökning, kunskap och utvecklingspsykologi. Jag sökte också på engelska motsvarigheter samt trunkerade sökorden för att få en så god täckning som möjligt.

Barn och bibliotek

Folkbibliotekets barnverksamhet är en angelägenhet för barnet och barnbibliotekarien tillsammans – barnet som användare och bibliotekarien som den som företräder verksamheten. I mötet mellan dessa båda kan skapas förutsättningar för något nytt. Catherine Blanshard (1998), Chief Officer Libraries, Arts and Heritage, Leeds, UK, skriver i *Managing library services for children and young people : a practical handbook* att en förutsättning för att barnets behov av biblioteksservice ska tillfredställas är att den som tillhandahåller tjänsten förstår barnets behov och önskemål. Ett sätt att bättre förstå barnet är att förbättra kvaliteten på kommunikationen mellan barnet och bibliotekarien. Det är ett ansvar som ligger hos bibliotekarien eftersom barnets bild av verkligheten är delvis en annan än den vuxnes där bibliotekarien verkar. Att kommunicera med barn kräver enligt Blanshard en öppen attityd och kunskaper om barn och deras utveckling, men det finns inget recept för denna kommunikation utan varje ny situation måste anpassas efter förutsättningarna (Blanshard 1998, s. 51).

I boken *Børnebiblioteket* med Birgit Wanting, tidigare lärare på danska Biblioteksskolen, som redaktör har ett antal personer skrivit om barnbiblioteket i en föränderlig omvärld och dess uppgifter och hjälpmedel. I artikeln *Barndommen i erindringen og litteraturen i barndommen* menar Dorthe Berntsen (1996) att det är viktigt att de som arbetar med barn kan avkoda barnet i betydelsen att förstå innebörden av barnets budskap och meddelanden. Hon säger vidare att när barn inte blir förstådda kan en orsak vara att avståndet är för stort mellan barnets mening och den betydelse den vuxne lägger i barnets ord. I familjekretsen är problemet oftast mindre eftersom där finns en djupare kunskap om barnet som familjemedlemmarna använder sig av i tolkningen av barnet. Pro-

blemet är troligtvis större när barn kommunicerar med personer utanför familjen. Dessa personer känner inte barnet eller känner barnet på ett ytligt plan, till exempel barnbibliotekarien i dennas arbetssituation (Berntsen 1996, s. 7f). På delvis samma tema skriver Dorthe Videsen (1996) i *De unge og biblioteket* men med utgångspunkt från enbart ungdomar. Hon menar att biblioteket gärna vill nå de unga, men inte lyckas på samma sätt som med barn och vuxna. Det orsakas av att den kännedom om och förståelse för ungdomar och deras kultur som är nödvändig för att skapa en god service åt unga är svår att vidmakthålla på grund av ungdomskulturens snabba förändring (Videsen 1996, s. 35).

Sandra Feinberg, Joan F. Kuchner och Sari Feldman (1998), alla med mångårig akademisk och praktisk erfarenhet av bibliotek, presenterar i boken *Learning Environments for Young Children : Rethinking Library Spaces and Services*^{3,4} ett helhetsgrepp på skapandet av biblioteksverksamhet för barn. De vill lägga grunden för en biblioteksverksamhet som utgår ifrån ett mänskligt utvecklingsperspektiv och skriver att "in order for the child to thrive, the physical setting and the social interactions within that setting must be suitable for the age of the child and right for the particular individual" (Feinberg et al. 1998, s. 4). Grunden för att skapa en biblioteksverksamhet lämplig för barn är kunskap om hur barn utvecklas och hur dessa förändringar påverkar dem. Författarna menar vidare att barn utvecklas i förutsägbara steg och att det för varje färdighet och förmåga som barnet tillägnar sig finns perioder när just det tillägnandet är speciellt lämpligt. Det bestånd och de tjänster som biblioteket tillhandahåller ska ta hänsyn till individens förutsättningar med avseende på förståelse, intresse och tidigare kunskaper. Även den fysiska miljön och den sociala miljön i form av omhändertagandet av individen ska utformas på ett sådant sätt att tillgängligheten underlättas (Feinberg, Kuchner & Feldman 1998, s. 4f). Den sociala miljön är viktig i hela biblioteksverksamheten men dess betydelse förstärks i barnverksamheten. Både den fysiska och sociala miljön ska vara tydligt välkomnande för barnen och signalera att här finns en verksamhet skapad speciellt för barnen (Feinberg, Kuchner & Feldman 1998, s.14). Kvaliteten på den service som ges i barnbiblioteket behandlas till viss del liksom vilka krav som kan ställas på barnbibliotekariens kompetens och kunskaper.

Uno Nilsson (1994) diskuterar i *Barnspåret*, Bibliotekstjänsts idébok för bibliotek, bibliotekets förmedlingsmiljö och menar att den är "allt det i miljön som påverkar mottagarens öppenhet för det som ska förmedlas" (Nilsson 1994, s. 71). Det handlar inte bara om hur det fysiska biblioteksrummet ser ut utan också om hur användaren blir bemött av personalen och om vilken förförståelse användaren har. Nilsson säger vidare att användaren måste mötas av en inbjudande attityd i biblioteket i form av bland annat mångfald, flexibilitet och tillmötesgående så att alla kan erbjudas något (Nilsson 1994, s. 71f).

³ Den grupp barn som primärt avhandlas i boken är "young children" vilket torde betyda förskolebarn. Jag anser att de tankar som författarna förmedlar kring yngre barn i stort är tillämpbara även för äldre barn som den här undersökningen också behandlar.

⁴ Boken diskuterar biblioteket som i första hand en lärmiljö för barnen men jag menar att även bibliotekets övriga roller och uppgifter kan innefattas i boken resonemang.

I *Håndbok i barnebibliotekararbeid* utvecklar Thomas Brevik (2003) ett resonemang kring ”the Net Generation”⁵ och vilken påverkan denna generation har på biblioteksverksamheten. Barns och ungdomars användning av IT ändrar deras världsbild och förståelse samt påverkar deras förhållande till och förväntningar på vuxna. Även barnens förhållande till biblioteket kan se annorlunda ut eftersom de kommer dit med andra förutsättningar och förväntningar. I ljuset av detta menar Brevik att det är viktigare att biblioteket förstår användarna och deras behov än att personalen behärskar nya medieformat och informationsteknologier. För att bygga barnbiblioteket behöver dess bibliotekari-er behärska inte bara barnlitteraturen som är den kunskap som traditionellt har varit barnbibliotekariens bastion. Den moderna barnbibliotekarien behöver också följa med i utvecklingen av samhället i stort och i barn- och ungdomskulturens yttringar (Brevik 2003, s. 94ff). Brevik anser att nätgenerationen är en viktig resurs och bör engageras i arbetet med att utveckla biblioteket och fortsätter: ”det vi bibliotekarer må takle, er å ta innspillene fra brukere på alvor og faktisk tåle forslag som kan gå på tvers av våre etablerte tanker om hvordan det skal være i et bibliotek” (Brevik 2003, s. 99). Att släppa in nya tankar kan ge en bättre dialog med användarna och göra biblioteket mer relevant för dem. Brevik tror att de bibliotekari-er som tillhör nätgenerationen med sina nya kunskaper och kompetenser kommer att kunna lägga grunden till ett bibliotek som framtidens barn och ungdomar tycker är attraktivt (Brevik 2003, s. 99).

I magisteruppsatsen *De är ett väldigt nyfiket släkte, barnbibliotekarierna* undersöker Angelica Gunnarsson (2001) vilken syn barnbibliotekari-er, bibliotekschefer, biblioteks-konsulenter samt företrädare för bibliotekshögskolan i Borås⁶ och Svensk biblioteks-förening⁷ har på barnbibliotekari-ers *kunskaper* och personliga *egenskaper*. Barnbibliotekari-erna själva tycker inte att de behöver några speciella egenskaper utan att allt biblioteksarbete oavsett målgrupp kräver tålmod, entusiasm och social kompetens. Cheferna och konsulenter menar att barnbibliotekari-er generellt sett är aktiva och sociala människor och att de måste vara utåtriktade och kunna prata med andra människor. Arbetet innebär i stor utsträckning samarbete med andra och det är viktigt att bibliotekari-er kan skapa otvungna möten med dem hon eller han arbetar med (Gunnarsson 2001, s. 42f). Chefer och konsulenter diskuterar hellre personliga egenskaper än fackkunskaper men tycker det är bra om barnbibliotekari-erna har studerat barnlitteratur och har god bokkunskap. En konsulent anser det viktigt att barnbibliotekari-er har kunskaper om barns utveckling och därför bör de ha studerat pedagogik eller psykologi. En barnbibliotekarie diskuterar kunskap om barns utveckling och tycker att barnbibliotekari-er kan ha ett visst mått av den kunskapen, speciellt barns språkutveckling, men att det egentligen är andra yrkesgrupper som ska stå för den, till exempel förskollärare. Omvärldskunskap är ett annat område som barnbibliotekari-erna borde vara insatta i enligt en konsulent. Barnbibliotekari-erna tycker att bokkunskap är den allra viktigaste beståndsdel i kunskapsmassan och att det är en kunskap att vårda (Gunnarsson 2001, s. 43ff).

Ylva Ingelsson (2001) undersöker i magisteruppsatsen *Vilka egenskaper och kunskaper behöver dagens bibliotekarie* vad bibliotekschefer inom olika typer av bibliotek anser

⁵ De personer som är födda i slutet av 1970-talet och senare och som har vuxit upp i informationssamhället. Begreppet myntades av Don Tapscott (Tapscott 1998, s. 3). I fortsättningen översatt med *nätgenerationen*.

⁶ Ansvarig för fortbildningen för barnbibliotekari-er på Högskolan i Borås.

⁷ Representant för Svensk biblioteks-förenings (SAB) barn- och ungdomskommitté.

om bibliotekariers kunskaper. Folkbibliotekscheferna i undersökningen anser att kunskap om hur människor fungerar och ämneskunskaper är viktigast, därefter kommer IT-kunskaper. Katalogisering, indexering och kunskap om bibliografier rankas lägst av cheferna. Studier är en trolig anledning till goda ämnes- och IT-kunskaper medan källan för kunskapen om hur människor fungerar är mer svårdefinierad enligt Ingelsson. Utbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap ger ingen uttrycklig sådan kunskap men möjligen indirekt kunskap genom att vissa av utbildningarna använder PBL-metoden⁸ där en del av inläringen sker i grupp. Tidigare studier inom psykologi kan också ha gett en grund eller tidigare yrkeserfarenhet, speciellt utåtriktat arbete (Ingelsson 2001, s. 38f). Den för bibliotekscheferna i särklass absolut viktigaste egenskapen för en bibliotekarie är att ha servicekänsla, därefter följer förmågan att få kontakt med människor. Att kunna samarbeta med kollegor upplevs också som relativt viktigt (Ingelsson 2001, s. 40).

Association for Library Service to Children⁹ (1999) har i riktlinjer definierat den kompetens en barnbibliotekarie ska ha. ALSC slår inledningsvis fast att:

The following *Competencies* make it clear that the children's librarian must do more than simply provide age-appropriate service. Children's librarians must also be advocates for their clientele both within the library and in the larger society, and they must also demonstrate the full range of professional and managerial skills demanded of any other librarians (Association for Library Service to Children 1999).

I sju delområden beskrivs olika typer av kompetenser. Det första området avhandlar kunskapen om barnet och de punkter som berör uppsatsens ämne nämns nedan:

1. Understands theories of infant, child, and adolescent learning and development and their implications for library service.
2. Recognizes the effects of societal developments on the needs of children.
3. Assesses the community regularly and systematically to identify community needs, tastes, and resources.
6. Understands and responds to the needs of parents, care givers, and other adults who use the resources of the children's department.
7. Creates an environment in the children's area, which provides for enjoyable and convenient use of library resources (Association for Library Service to Children 1999).

Informationssökning

Följande avsnitt avser att ge en övergripande bild av informationssökning i allmänhet och i relation till biblioteket. Även barns informationssökning belyses ur några olika perspektiv.

Information omger oss alla i olika former och i olika sammanhang. Lars Höglund ser ”information och informationsförsörjning i vid mening som en strategisk resurs för sam-

⁸ Problembaserat lärande.

⁹ Förkortat ALSC, en avdelning inom American Library Association.

hällsutvecklingen” (Höglund 2000, s. 8). Han belyser tre olika perspektiv där det socio-kulturella är mest intressant att beskriva i det här sammanhanget. I det perspektivet är information en resurs för byggandet av det demokratiska systemet, för spridning av kultur och för folkbildning. Viktiga forskningsfrågor inom området är att belysa hur bibliotek når ut till medborgarna och vilka krav på information dessa har. Det gäller information av olika slag, allt från samhällsinformation till litteratur för nöjesläsning (Höglund 2000, s. 8f).

I *Informationssökning och informationsbehov* skriver Reijo Savolainen (2003), professor vid Institutionen för informationsvetenskap vid universitetet i Tammerfors, att informationssökning kan ta sig många uttryck och att vi söker information på ett eller annat sätt under hela vår vakna tid. Informationssökning är därmed en ”grundförutsättning för meningsfull verksamhet, eftersom det utan information vore omöjligt att tolka förändringar i omvärlden och skapa mening i vardagslivet” (Savolainen 2003, s. 69). Informationssökning och därtill hörande begrepp kan delas in i två huvudområden: dels informationssökning när den är relaterad till studier eller yrkesverksamhet, dels relaterad till aktiviteter i vardagslivet som inte kan hänföras till studier eller arbete. Det förra området dominerar totalt forskningen men intresset för det senare har ökat (Savolainen 2003, s. 73). Savolainen sammanfattar forskningen kring fenomenet informationssökning och följande urval av slutsatser kan vara intressanta att ha i åtanke:

- Informationssökningen sker ofta rutinmässigt.
- Informationssökningen är ofta tendentiös vilket betyder att man söker information man själv finner intressant eller nyttig.
- Man söker information för att lösa problem eller bevaka sin omvärld.
- Graden av lättillgänglighet styr ofta informationssökningen.
- Informationssökningen är beroende av situationen, tidsbrist kan exempelvis göra att man reducerar antalet källor.
- Informationssökningen syftar inte alltid till ett uttömmande resultat utan man nöjer sig med några relevanta källor (Savolainen 2003, s 93f).

Flera av ovanstående punkter antyder att informationssökningen kan variera på ett sådant sätt att kvaliteten på informationen blir svårbedömbart eller till och med diskutabel.

Människor kommer till biblioteket med olika typer av informationsbehov och av olika anledningar. Robert S. Taylor (1968) delar in dessa informationsbehov i fyra yttringar och strukturerar dem som ett kontinuum. Taylors analys är från 1968 och därmed inte helt ny men jag menar att den fortfarande känns gångbar. Det mest diffusa behovet är det *intuitiva behovet* som illustreras av användaren som kommer till biblioteket med en vag känsla av att han vill ha kunskap om något som han inte kan uttrycka i ord. På nästa nivå, det *medvetna behovets* nivå, klargörs det intuitiva behovet och användaren blir i högre grad medveten om sitt behov och kan till viss del verbalisera det. Det *formulerade behovet* som representerar den tredje nivån innebär att individen kan formulera sitt informationsbehov som en frågesats eller en sökfråga. Den sista nivån på detta kontinuum är *kompromissbehovet* som yttrar sig i det mest välstrukturerade informationsbehovet. Här formulerar användaren sin fråga på ett sådant sätt att behovet ställs i relation till bibliotekets bestånd, till exempel om en viss bok av en viss författare finns tillgänglig. Taylor menar att det är möjligt att kompromissbehovet endast delvis uttrycker användarens verkliga informationsbehov eftersom bibliotekets bestånd kan vara bristfälligt och då begränsar utbudet för användaren (Taylor 1968 se Savolainen 2003, s. 77).

Vi förknippar gärna bibliotek med informationssökning och Donald O. Case (2002), professor vid University of Kentucky School of Library and Information Science, beskriver ett antal begrepp som är nära relaterade till informationssökning, till exempel *browsing* och *serendipity*. Browsing betyder ”to look over or through an aggregate of things casually especially in search of something of interest” (Merriam-Webster 2007) och anses av många, däribland Case, vara en typ av informationssökning även om den som söker inte har någon bestämd avsikt eller inte söker något speciellt. Case diskuterar serendipity som betyder ”förmågan att kunna göra trevliga upptäckter av ren slump” (Nationalencyklopedin 1998) och menar att detta fenomen är negligerat i forskningen men i allra högsta grad förekommande (Case 2002, s. 84f).

I en artikel i tidskriften *Journal of Youth Services in Libraries* skriver Carol Collier Kuhlthau (1988), professor II emerita i biblioteks- och informationsvetenskap vid Rutgers University, att när utvecklingspsykologi tillämpas på barn som använder skolbibliotek börjar vissa mönster av informationsbehov att framträda. Det är mer lämpligt anser Kuhlthau att skolbiblioteket i stället för att arbeta utifrån årskurser arbetar utifrån fyra utvecklingsnivåer: *tidig barndom*, *barndom*, *tidig ungdom* och *ungdom* (min översättn.). Oavsett på vilken nivå barnet befinner sig skapar barnets lärandeprocesser, i skolan eller på fritiden, informationsbehov som leder till olika sätt att använda biblioteket på. Om biblioteket utgår från barns verkliga informationsbehov förstår barnen att deras behov också kan tillgodoses av biblioteket. Kuhlthau bygger i hög grad sitt resonemang om utvecklingsnivåer och definierar barns biblioteksanvändning utifrån Piagets stadieteori (se s. 18). Målet under den tidiga barndomen är att barnet ska börja lära sig läsa och skriva. Nu behöver barnet högläsning och en blandning av många typer av intressanta böcker med korta, enkla historier och färgglada illustrationer för att utveckla sitt språk. Barnet lär sig under den här perioden förstå att böckerna i biblioteket är organiserade på ett sådant sätt att de går att återfinna. Det grundläggande informationsbehovet under barndomsstadiet är att utöka kunskapsmassan och att utveckla kommunikationsförmågan. Här börjar barnen lära sig att undersöka och utökar sin kunskap, men strukturer som begränsar deras nyfikenhet ska undvikas. Deras tålmod börjar också utvecklas. De börjar förstå hur bibliotekets bestånd är uppbyggt och också dess huvudgrupper. När de söker information kan de sammanställa information från fler källor. Den tidiga ungdomen präglas av övergången från det konkreta till det abstrakta tänkandet. I det här skedet kan informationsbehovet delas upp i läsning för nytta som innebär att inhämta information för skolarbete, samt för nöje och upplevelse. De yngre ungdomarna lär sig använda biblioteket på ett relativt självständigt sätt. I det sista stadiet närmar sig ungdomen vuxen ålder. Skolan bidrar här i stor utsträckning till ungdomarnas informationsbehov. Ungdomarna blir medvetna om att de har behov av information och denna insikt grundar sig på tidigare användning av information (Kuhlthau 1988, s. 51–56).

När barn söker böcker eller andra medier på biblioteket går de till väga på ett annat sätt än vuxna menar Lena Lundgren (1997), bibliotekskonsulent för barn- och ungdomsverksamheten vid Regionbibliotek Stockholm och nestor inom barnbiblioteksverksamheten i Sverige. Barn frågar i allmänhet inte efter ämnen eller författare när det gäller skönlitteratur, utan hellre efter titlar, serier, genrer och huvudpersoner som finns namngivna och böcker som liknar andra böcker som de har läst. Den traditionella katalogen innehåller inte den typen av information i någon större omfattning (Lundgren 2000, s

43). Barnen kan också minnas vissa detaljer ur böcker eller speciella händelser som inträffar i böcker och frågar efter det. Böckernas utseende spelar stor roll och även språklig, typografisk och innehållsmässig svårighetsgrad (Lundgren 1997, s 70). Wanting (1987) menar att bibliotekarien måste ha god kännedom om titlar och innehåll eftersom barnen ofta ställer inkompleta frågor när de söker litteratur. Till skillnad från Lundgren menar Wanting att barn frågar efter titlar på böcker och olika ämnen som böcker handlar om. Däremot är de överens om att barn sällan frågar efter författare som är den sökinångång som lärare ofta arbetar med i skolan. Wanting anser att det är en överraskande stor skillnad mellan de kategoriseringar som skolan använder och de som används i barnets närmiljö som i familjen eller bland kamrater. Skolans språkbruk är därmed inte norm i barnens liv (Wanting 1987, s. 41; Lundgren 1997, s 76f). Den datoriserade katalogen hjälper inte heller i någon större utsträckning barn att hitta vad de söker eftersom den är utvecklad utifrån vuxnas behov. Barnen kanske stavar författarnamnet fel, de skriver en ofullständig titel eller de skriver ämnet på raden för titel. De har också svårt att avgränsa sökningen på ett bra sätt och får då alldeles för många träffar (Lundgren 1997, s 77).

Ur några undersökningar drar Lundgren ett antal slutsatser kring hur barn frågar på bibliotek. Förutom de som nämns ovan (frågor kring huvudperson, serier och böcker som liknar andra böcker) menar hon att barn väljer konkreta ord istället för abstrakta som är det som bibliotekarien ofta föredrar eftersom det kan förväntas ge fler träffar. När barn ska beskriva något som händer eller utförs använder de processbeskrivande ord, till exempel *hur man bakar kakor* men det ämnesord som finns i katalogen är *bakning* eller möjligtvis *baka*. Barn använder ibland språket på ett kreativt och för bibliotekarien okonventionellt sätt – med ord som inte går att söka på – när de ska beskriva vad de söker. De använder också och verkar uppskatta upplevelseord, till exempel *rolig* och *läskig* när de beskriver och frågar efter böcker (Lundgren 2000, s 58ff). Lundgren sammanställer ett antal förslag kring hur barns tillgänglighet till biblioteket kan ökas:

- Det är viktigt att indexera skönlitteratur noggrant. Indexeringen måste ske i mycket nära samband med referensarbetet så att den som konstruerar indexet vet hur användarna frågar.
- Använd konkreta och tydliga ord vid indexering.
- Ange seriebeteckningar, huvudpersoner med mera som tillägg till katalogposterna.
- Det är viktigt men svårt att ange upplevelseord.
- Välskrivna innehållsbeskrivningar är bra för fritextsökning.
- Katalogen bör erbjuda möjlighet att söka efter böcker som liknar andra böcker (Lundgren 2000, s 63ff).

3 Teori

De teoretiska utgångspunkter som jag har valt för studien har sin grund i två områden. Teorierna belyser dels barns psykiska och kognitiva utveckling ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv, dels en aspekt av barns informationsökning.

I detta kapitel vill jag visa att det finns olika sätt att se på barns utveckling och så småningom sätta dessa i relation till biblioteksverksamheten sådan den är utformad för barn. För detta tar jag som utgångspunkt Jean Piagets stadieteori och Lev S. Vygotskijs teori om utvecklingszoner. Jag kommer med hjälp av de utvecklingspsykologiska teorierna att visa i vilken utsträckning barnbibliotekariernas kunskap om barn och bibliotekets utformning grundar sig på dessa två olika teorier.

Jag vill också belysa att kommunikationen mellan användaren och biblioteket som process inte är opåverkad av utvecklingspsykologiska faktorer. För detta tar jag utgångspunkt i Linda Z. Coopers teori om informationsbeteende och kognitiva kategorier som visar hur barn socialiseras in i bibliotekets system och terminologi.

Det finns ett samband mellan de två teoriområdena i det att Coopers teori tar sin utgångspunkt i den utvecklingspsykologiska processen och studerar de förändringar som fortgår i barnets utveckling av dess kognitiva kategorier.

Utvecklingspsykologi

Ordet *utveckling* definieras i Nationalencyklopedins ordbok (1996) som en ”process varvid ngt förändras och ofta blir mer komplicerat el. värdefullt”. I boken *Utvecklingspsykologiska teorier* skriver Birte Wedel-Brandt (2005) att det intressanta i begreppet utveckling är förändringen och processen. Anknäyer vi frågan till människan blir det intressant att studera hur och varför människor utvecklas. Barnen har dock kommit in sent i bilden. Först i slutet av 1800-talet myntades begreppet barn- och ungdomspsykologi eftersom barnet då började ses som annorlunda än vuxna, inte bara som de miniatyrer av vuxna utan egna särdrag som barnen dittills hade uppfattats som (Wedel-Brandt 2005, s. 19).

Utvecklingspsykologin arbetar med att finna och bygga en förståelse av den mänskliga utvecklingen och villkoren för denna utveckling. Forskningsområdet består av människan i hennes samhälle. I de utvecklingspsykologiska teorierna ingår det en bestämd uppfattning om vad utveckling är, om vad som orsakar utvecklingen och om de villkor som gäller för utvecklingen (Wedel-Brandt 2005, s. 15). Utformningen av barnomsorg

och undervisning kan påverkas av vilken syn de deltagande parterna har på hur barn och ungdomar utvecklas. Till dessa två områden kan vi lägga barnbiblioteket som ytterligare en komponent i många barns verklighet.

Jean Piaget

Schweizaren Jean Piaget (1983, 2006) var under lång tid en av förgrundsfigurerna inom den barnpsykologiska forskningen, men han såg sig själv i första hand som kunskapsteoretiker. För Piaget står människans intellekt i centrum och han ville klargöra hur människan bildar kunskap i sitt samspel med omgivningen (Säljö 2000, s. 49). Hans teorier består av en uppsättning sammanvävda begrepp och termer hämtade från filosofi, matematik och biologi (Piaget 2006, s. 1f). Piaget menar att den psykiska utvecklingen och det organiska växandet når sin avslutning eller tillstånd av jämvikt i samband med övergången till vuxen ålder. Utvecklingen dessförinnan är en övergång från ett tillstånd av mindre jämvikt till ett tillstånd av högre jämvikt. Den själsliga utvecklingen eller utvecklingen av intelligensens och känslolivets högre funktioner fortgår även efter att det nämnda jämviktstillståndet har uppnåtts (Piaget 2006, s. 7f). Den utvecklingsteori han förespråkar delar in tänkandet hos barnet i fyra kvalitativt åtskilda och hierarkiskt uppbyggda stadier:

1. det sensomotoriska stadiet (från födelsen till 18–24 månader)
2. det pre-operationella stadiet (från 2 till 7 år)
3. de konkreta intellektuella operationernas stadium (från 7 till 11–12 år)
4. de abstrakta intellektuella operationernas stadium (från 11–12 år till vuxen ålder), (Piaget 2006, s. 9f; Tamm 1979, s. 3).

Under det *första* stadiet använder barnet mun, ögon, öron och händer för att lära känna världen. Barnet kan inte särskilja sinnesintryck från de objekt i omvärlden som framkallar dem. Under det *andra* stadiet börjar barnet utveckla en förmåga att föreställa sig icke närvarande saker, händelser och skeenden. Barnets värld begränsas inte längre till nuet utan omfattar det närvarande och frånvarande samt det förflutna och framtiden. Barnet börjar utveckla ett symboliskt tänkande som innebär att det skapar och lär sig ett system av symboler som fungerar som ställföreträdare för verkligheten. Med hjälp av dessa symboler kan barnet organisera sina kunskaper och erfarenheter och beskriva sin verklighet. Genom det talade ordet förs barnet in i symbolmiljön och kan börja aktivt kommunicera med andra och genom det skrivna ordet blir barnet delaktigt i det mänskliga vetandet. Under det *tredje* stadiet börjar barnet tänka konkret-logiskt. De konkreta operationerna är de regler som barnet använder för att manipulera symboler och i det här stadiet skiljs symbolerna fullständigt från den verklighet de symboliserar. Barnet kan nu konstruera scheman i form av kognitiva referensramar för begrepp, klasser och relationer. Det kan också organisera föremål och företeelser i klasser samt relatera dessa till varandra i över-, under- och sidoordnade klasser. Därigenom kan det förklara olika företeelser och dra slutsatser av händelser i verkligheten. Barnet kan ännu inte skilja verkligheten från sitt eget tänkande om denna verklighet. Under det *fjärde* och sista stadiet utvecklas den unga människans tankeoperationer från att vara kopplat till den konkreta verkligheten till att bli abstrakt. Det är först i det här stadiet som hon förstår abstraktioner, bildliga jämförelser eller andra sammanhang där orden används i symbolisk betydelse.

delse. Hon kan också reflektera över sitt tänkande och bygga teorier om verkligheten (Tamm 1979, s. 2–27).

Piagets stadier följer varandra tidsmässigt och i strikt ordning och övergången från ett stadium till ett annat sker successivt. Åldersintervallen är ungefärliga eftersom de påverkas av individuella och miljöbetingade faktorer (Piaget 2006, s. 2f). Ett föregående stadium bildar understruktur till det följande stadiet som till sin uppbyggnad skiljer sig från det föregående (Piaget 2006, s. 10). Under respektive stadium i barnets utveckling uppfylls barnens behov och intressen genom två processer som Piaget definierar. *Assimilation* innebär att den yttre världen införlivas med de strukturer som redan har byggts upp hos barnet, medan *ackommodation* innebär att strukturerna hos barnet anpassas i enlighet med de omvandlingar som barnet har genomgått – allt i en hoptvinnad ständigt pågående process. Jämvikten mellan de processer som assimilationen och ackommodationen innebär kallar Piaget *adaptation*. Denna psykiska jämvikt representerar en anpassning av den mentala utvecklingen till verkligheten (Piaget 2006, s. 12f).

Piaget menar att skillnaderna mellan barns och vuxnas förmåga inte kan förstås i enbart kvantitativa termer utan beror på olika sätt att tolka, förstå och resonera som är kvalitativt olika. Det är inte meningsfullt att ha en gemensam måttstock eftersom barnets världsbild och logik i viktiga avseenden är annorlunda än vuxnas (Säljö 2000, s. 60). Piagets idéer om kognitiv utveckling har haft stort inflytande på den moderna skolundervisningen. Enligt de styrdokument som har utformats influerade av Piaget ska barn vara aktiva, styras av sin nyfikenhet och upptäcka saker på egen hand. Traditionell undervisning och vuxna som intervenerar i barns aktiviteter anses som störande element och motverkar spontana aktiviteter och självständig utveckling hos barnen (Säljö 2000, s. 58). Piaget skriver om att barnet ska styra sin egen utveckling:

[...] each time one prematurely teaches a child something that he could have discovered for himself, that child is kept from inventing it and consequently from understanding it completely (Piaget 1983, se Säljö 2000, s. 58¹⁰)

Med detta citat av Piaget som vill visa på att barnets tänkande utvecklas inifrån övergår jag till en presentation av Vygotskij som, vilket läsaren kommer att märka, står för en delvis annan ståndpunkt.

Lev S. Vygotskij

För den ryske psykologen Lev S. Vygotskij (1978, 1980, 2001) står språket och kommunikationen i centrum för människans intellektuella och personliga utveckling. Han ville förstå hur den av människan skapade kulturen utvecklas och hur den överförs från en generation till nästa (Wood 1999, s. 20). Den biologiska mognaden innebär att förmågan att varsebli och samspela med omvärlden ökar. Barnet lär sig att kontrollera dess kropp och funktioner som att krypa och så småningom gå. Den kommunikativa och sociala utvecklingen innebär att människan redan från födelsen kommunicerar med om-

¹⁰ På grund av brister eller felaktigheter i Säljös litteraturförteckning har jag inte kunnat fastställa i vilket verk av Piaget som detta citat är publicerat.

givningen och svarar på och tar initiativ till fysisk och verbal kommunikation. Utvecklingen på dessa bägge nivåer växelspelar till en början men övergår sedan från att i huvudsak styras av biologiska orsaker till att ske inom ramen för sociokulturella förhållanden (Säljö 2000, s. 35ff). Hos Vygotskij har utvecklingen ingen ändpunkt. Det innebär att utveckling och lärande inte enbart handlar om biologisk mognad eller med andra ord något som finns inom människan. Det är inte biologiskt givna förutsättningar och inbyggda tankestrukturer som sätter gränser för mänskligt tänkande utan istället vilka intellektuella och fysiska redskap människor har tillgång till, behärskar och kan utnyttja (Säljö 2000, s. 71). Kommunikativa processer blir därmed fullständigt centrala för mänsklig utveckling. Genom att kommunicera med andra kan individen ta del av dessas kunskaper och färdigheter (Säljö 2000, s. 35ff). Vygotskij formulerar det som följer:

[...] the most significant moment in the course of intellectual development, which gives birth to the purely human forms of practical and abstract intelligence, occurs when speech and practical activity, two previously completely independent lines of development, converge (Vygotskij 1978, s. 24).

Språket är grunden för kommunikation mellan barnet och människorna i dess omgivning. När språket senare transformeras till ett inre språk hos barnet och övergår till en inre psykisk funktion läggs grunden till barnets eget tänkande (Vygotskij 1980, s. 168). Genom att kommunicera med andra blir barnet delaktigt i hur omgivningen uppfattar och förklarar företeelser. Barnet tänker därmed *med* och *genom* de språkliga uttryck de mött och tagit till sig i samspelet med andra – språket blir ett intellektuellt redskap. Den mänskliga kommunikationen är alltså ett medium eller en kanal för utveckling och lärande. Säljö skriver: ”[k]ommunikation är länken mellan det inre (tänkande) och det yttre (interaktion)” (Säljö 2000, s. 67).

Vygotskijs teori om barnets utveckling skiljer sig från Piagets och innebär att tillståndet hos barnets psykiska utveckling bestäms utifrån två nivåer. Den första nivån kallar Vygotskij *the actual developmental level*, eller *barnets faktiska utvecklingsnivå*¹¹, som visar de stadier i barnets psykiska utveckling som redan är fullbordade. Den andra kallas *the level of potential development* vilket innebär den utvecklingsnivå som barnet kan nå i samarbete med andra (Vygotskij 1978, s. 85f). Den föregående avser barnets oberoende, individuella förmåga, den senare barnets möjliga förmåga som den yttrar sig när barnet imiterar någon i en kollektiv aktivitet, det vill säga under ledning av en vuxen (Vygotskij 1980, s. 165). Avståndet mellan dessa två nivåer kallar Vygotskij för *the zone of proximal development* eller *den potentiella utvecklingszonen*¹². Utvecklingszonen är de förmågor som idag håller på att utvecklas hos barnet och som imorgon är mogna. Vygotskij menar att barnet kan träda in i den potentiella utvecklingszonen och utvecklas utöver den förmåga det har enligt *the actual development level*. Det sker genom att barnet härmar den vuxna eller får hjälp av den vuxna och sedan integrerar den kunskapen med sin egen – det barnet idag kan göra i samarbete kan det i morgon göra självständigt (Vygotskij 1978, s. 86f). Ett kännetecken för inläringen är att den skapar den potentiella utvecklingszonen som innebär att inläringen sätter igång och stimulerar inre utvecklingsprocesser, men dessa processer kan fortgå endast så länge barnet interagerar med

¹¹ Översättning enligt Vygotskij 1980, s. 164.

¹² Översättning enligt Vygotskij 1980, s. 165f.

sin omgivning (Vygotskij 1978, s. 90). Vygotskij sammanfattar utvecklingen av barnets psykiska funktioner på följande sätt:

[...] alla högre psykiska processer uppträder två gånger under barnets utveckling: först i kollektiv aktivitet, social aktivitet, dvs. som interpsykiska funktioner, andra gången i individuell aktivitet, som inre egenskaper hos barnets tänkande, dvs. som intrapsykiska funktioner (Vygotskij 1980, s. 168).

Vygotskij menar att inläring och utveckling inte sammanfaller helt med varandra utan är två processer med mycket komplicerade relationer sinsemellan. Inläringen är meningsfull endast när den föregår utveckling eftersom inläringen då stimulerar de funktioner hos barnet som befinner sig på ett mognadsstadium inom den närmaste utvecklingszonen (Vygotskij 2001, s. 335).

Informationssökning

Biblioteket är en verksamhet där informationssökning ingår som en naturlig aktivitet. En del av den litteratur som beskriver barn och informationssökning avhandlar sökstrategier. Här väljer jag istället att använda en annan utgångspunkt, nämligen hur barn organiserar information.

Nedan beskrivs Coopers teori, ytterligare information om Coopers arbete finns på s. 6.

Linda Z. Cooper

Barn får, mer än någon annan grupp, sina informationsbehov filtrerade och tolkade av andra människor. Det sker av företrädesvis vuxna som tolkar barnets önskan och knyter den till bibliotekets bestånd – som är utvalt eller skapat av andra vuxna. I bästa fall får barnet vad det söker, i sämsta fall barnet inte vad det önskar utan ges det material som bibliotekarien anser är bäst lämpat för barnet (Cooper 2004a, s. 182). De informationssystem vi omger oss av är skapade av vuxna utifrån en allmänt accepterad organisation och i vårt fall också bibliotekets definition. Eftersom barnen ännu inte nått den vuxnas utvecklingsnivå innebär det att dessa system troligen inte understödjer barns informationssökningsbeteenden. Därmed skapas barriärer som försvårar för barnen att kunna ta till sig information (Cooper 2004a, s. 188).

En av Linda Z. Coopers teorier behandlar *typification*¹³ som en viktig ingrediens i kommunikationen mellan biblioteket och bibliotekarien å ena sidan och användaren å den andra. Cooper menar att om vi ökar förståelsen rörande skillnaderna mellan användarens organisation och den organisation som bibliotekssystemet använder underlättar det för biblioteket att förbättra användarens interaktion med och utbyte av biblioteket (Cooper 2004b, s. 301).

¹³ Ungefärlig betydelse: *indelning* eller *organisation*. I fortsättningen kallat *organisation*.

Cooper har undersökt barn, i motsvarande förskoleklass och lågstadium, och deras användning av biblioteket sett ur flera perspektiv. En av studierna har undersökt hur barn intuitivt organiserar material, som de anser ska finnas i ett bibliotek, enligt deras egna kognitiva klassifikationssystem snarare än enligt bibliotekets formella system (Cooper 2004b, s. 305). Det poängteras att barnen i undersökningen inte agerar isolerat eftersom de påverkas sociokulturellt av sin övriga miljö och också går igenom förändringar av utvecklingspsykologisk art (Cooper 2004b, s. 307). Cooper argumenterar för att barn tänker annorlunda än vuxna och att dessa skillnader är direkt relaterade till de utvecklingsstadier barnen går igenom. Barnen lär sig att bli biblioteksanvändare och anpassar sig därmed till de strukturer och system som vuxna har skapat för att organisera bibliotekets material (Chelton 2004, s. xi).

Coopers teori säger att barns förmåga att kognitivt kategorisera bibliotekets information med ökande ålder utvecklas i riktning från en personlig organisation till den mer allmänt vedertagna organisationen för biblioteket. De mindre barnen blandar fantasi och verklighet (*fiction* och *nonfiction*) medan de äldre barnen särskiljer dessa och det är enligt Cooper det första tecknet på förskjutningen mot den organisation som definieras i biblioteksvärlden (Cooper 2004b, s. 319ff). Det sker en utveckling av den kognitiva organisationen av biblioteksinformation från en personlig organisation som grundar sig i barnets egen värld till den som används av biblioteket. De yngre barnen anser det är lättare att hantera färre, mindre detaljerade och konkreta kategorier medan de äldre barnen organiserar i mer detaljerade och abstrakta kategorier. De omfattande binära kategorier av djur och människor som de mindre barnen definierar förändras så småningom till att bli flera och mer specifika. De äldre barnen börjar att använda inom biblioteket vanliga genrebeteckningar såsom Fantasy och Science Fiction och ökar gradvis sin användning och förståelse av bibliotekets organisation och terminologi (Cooper 2004b, s. 321–329).

4 Metod

I det här avsnittet redogör jag för mitt val av metod, hur undersökningen är planerad och genomförd och hur jag har gått till väga i analysen av resultatet

Kvalitativ intervju

Kvalitativa intervjuer är den metod som jag har funnit lämplig för att få tillgång till barnbibliotekariernas tankar om deras arbete med barnverksamheten eftersom jag inte har strävat efter att generalisera utan önskar ta del av vissa bibliotekariers uppfattningar om ett visst fenomen. Det är intervjupersonens livsvärld och dennas relation till den som är intressant i intervjun. Jag har ansett det rimligt att genomföra ungefär fem intervjuer samt tillhörande biblioteksbesök inom ramen för uppsatsen (Trost 2005, s. 123).

Undersökningen är tänkt att belysa bibliotekets anpassning till barns förutsättningar, men jag väljer att intervju bibliotekarier istället för barn. Det jag vill belysa är förförståelsen hos ett antal barnbibliotekarier och inte om bibliotekets verksamhet faktiskt är barnanpassad eller inte.

Urval

Urvalet av barnbibliotekarier blev en enklare variant av det Jan Trost kallar strategiskt urval. Det används huvudsakligen vid kvalitativa studier, där urvalet inte behöver vara representativt. Jag efterfrågade en åldersmässig spridning bland mina respondenter för att få variation i svaren. Urvalet blev åldersmässigt heterogent inom respondentgruppen som i sig är relativt homogen eftersom alla i gruppen arbetar som barnbibliotekarier (Trost 2005, s. 117ff).

Avsikten i min studie var att intervju bibliotekarier som arbetar enbart med barnverksamheten eller som ägnar en absolut lejonpart av sin arbetstid åt arbetet med barnbiblioteket. På mindre bibliotek arbetar bibliotekarier ofta med både barnverksamhet och annan verksamhet. Därför ansåg jag att större bibliotek med renodlade barnbibliotekarier var mer intressanta med tanke på studiens syfte och frågeställningar.

Per e-post kontaktade jag tre folkbibliotekschefer med önskemål om sammanlagt fem intervjupersoner med viss spridning i ålder. Jag informerade om att varje intervju beräknades ta ungefär en timme i anspråk. Ett av biblioteken hade jag besökt tidigare men inte de två övriga. Dessa hade jag inhämtat information om från deras webbplatser samt

även bedömt kommunerna som lämpliga i storlek utifrån min önskan om att det skulle vara bibliotekarier som större delen av sin tid arbetade med barn. Min förfrågan vidarebefordrades inom biblioteken och jag fick fem intresserade kandidater som också var dem som jag sedan genomförde intervjuerna med.

Genomförande

Jag valde att använda mig av en halvstrukturerad intervjuguide med ett antal förslag till frågor. Intervjuerna följde inte strikt guiden utan min avsikt var att de intervjuades svar fick styra intervjun. Frågorna kom i vissa fall i en annan ordning än i intervjuguiden och även följdfrågor ställdes (Kvale 1997, s. 121). De områden som täcktes var bakgrundsfrågor, bibliotekariers kunskap, barnen som biblioteksanvändare och bibliotekets verksamhet. Intervjuerna tog mellan 45 minuter och en dryg timme och intervjupersonerna fick inte tillgång till frågorna i förväg. Intervjuerna genomfördes på bibliotekariernas arbetsplatser på platser som de själva bestämde för att de skulle känna trygghet i situationen. Jag spelade in alla intervjuerna och använde en mp3-spelare för ändamålet. Att jag spelade in gav mig möjlighet att koncentrera mig på intervjupersonen och dennes svar. Mp3-spelaren har fördelen av att vara liten till formatet och sannolikt störa mindre än en kassettbandspelare (Trost 2005, s. 53f). En av intervjupersonerna visade inledningsvis en viss tveksamhet angående min önskan om att få spela in intervjun men godkände mitt önskemål och föreföll sedan under intervjun relativt obesvärad av situationen.

Observation

Som komplement till de kvalitativa intervjuerna studerade jag på plats biblioteksrummet och verksamheten i förhållande till de frågeställningar jag definierat. Jag ville skapa mig en bild av respektive bibliotek med avseende på lokalen och dess planering, beståndet och dess exponering, möblering, skyltning samt övrig information. Det var också intressant att studera barnverksamheten i förhållande till verksamheten i övrigt.

Forskningsetiska aspekter

Det finns ett antal olika etiska aspekter att ta hänsyn till vid en intervjuundersökning. Intervjupersonerna är givetvis inte anonyma eftersom de är kända för mig från intervjuerna. Däremot har intervjupersonerna behandlats konfidentiellt genom att inga uppgifter som kan identifiera dem har publicerats i undersökningen eller spritts på annat sätt (Kvale 1997, s. 109). Alla inspelningar är namngivna och förvarade på ett sådant sätt att intervjupersonerna inte kan identifieras och det är ”praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna” (Vetenskapsrådet 2002, s. 12). Jag har inte skapat fingerade uppgifter om intervjupersonerna eftersom det kan innebära att andra felaktigt skulle kunna utpekade som respondenter. Intervjupersonerna har istället avidentifierats genom att vissa uppgifter är utelämnade från redovisningen (Trost 2005, s. 107f).

De personer som deltog i undersökningen lämnade sitt samtycke till deltagande. Det innebar i den här undersökningen att intervjupersonerna fick veta

- vilket syfte undersökningen hade
- hur undersökningen var upplagd
- vilka risker och fördelar som deltagandet kunde innebära för dem
- att de när som helst kunde avbryta sitt deltagande
- att deltagandet var frivilligt (Kvale 1997, s. 107).

Kravet på konfidentialitet medför ett problem när det gäller de grundläggande principerna för vetenskaplig forskning. Konfidentialiteten medför i den här undersökningen att andra forskare inte kan granska eller återskapa resultatet, vilket kan ses som en brist (Kvale 1997, s. 110). Jag menar att det i en kvalitativ undersökning av det här slaget inte är nödvändigt att kunna återskapa resultatet eftersom jag är intresserad av ett antal bibliotekariers uppfattningar om ett fenomen. Det finns inga sanna svar som belyser dessa fenomen utan den kvalitativa intervjun visar på ett induktivt arbetssätt (Patel 2003, s 78).

Bearbetning av material

Intervjuerna har transkriberats och uttalandena har vid några enstaka tillfällen omformulerats eller koncentrerats för att göra innehållet förståeligt. Vissa småord typiska för tal-språk är utelämnade när det inte påverkar innebörden i uttalandet. Något enstaka avsnitt uppenbart ointressant för undersökningens syfte är helt utelämnat från utskriften (Kvale 1997, s. 156). Intervjuutskriften är avkontextualiserade och innehåller ingen information om kropps- och ansiktsuttryck hos intervjupersonerna eller längden på pauser eftersom jag anser att det inte tillför studien något sett till dess syfte (Kvale 1997, s. 147).

Intervjupersonerna har inte fått ta del av intervjuutskriften och tolkningar för eventuella kommentarer eller kompletteringar. Jag anser att mina tolkningar av intervjuerna är grunden för studien (Trost 2005, s. 92f).

Analys av intervjuer

Den metod jag använde för att analysera intervjumaterialet är den Kvale kallar för att *skapa mening ad hoc* (Kvale 1997, s. 184). Det innebär att jag använde olika tekniker beroende på vilket behov jag ansåg fanns. Intervjumaterialet strukturerades och analyserades i två steg. Inledningsvis försökte jag hitta områden i materialet som var relativt avgränsade tematiskt sett. De teman jag identifierade var barnbibliotekariens kunskap, barn som biblioteksanvändare samt hur bibliotekets verksamhet ser ut. Så småningom möter frågeställningarna materialet som ska ge svar på dem tillsammans med Vygotskijs och Piagets respektive Coopers teorier. I analysen görs även kopplingar till tidigare studier som gjorts, se kapitel 2.

5 Resultatredovisning och analys

I det här avsnittet beskriver jag i korthet biblioteken som jag besökte för att sedan presentera intervjupersonerna, också i korthet. Därefter redovisar jag resultatet från intervjuerna och analyserar intervjumaterialet med utgångspunkt i den litteratur och de teorier, en inom området informationssökning och två inom utvecklingspsykologin, som jag har presenterat. Jag jämför också med tidigare forskning och för samtidigt en diskussion kring resultaten. Syftet är att undersöka vilken förförståelse för barn och deras behov som barnbibliotekarier upplever sig ha utifrån två områden, dels utvecklingspsykologi, dels informationssökning. Analysen är uppdelad i tre teman utifrån uppsatsens övergripande frågeställningar.

Biblioteken i studien

De tre biblioteken bedriver alla, som tidigare nämnts, biblioteksverksamhet för barn och i följande text beskriver jag i korthet biblioteken som jag som vuxen och med min förförståelse uppfattade dem. I samband med intervjutillfällena studerade jag på egen hand samtliga bibliotek för att bilda mig en uppfattning om vad biblioteken erbjuder barnen. På ett av biblioteken följde dessutom en barnbibliotekarie med mig efter intervjun för att ge mig en kort introduktion till avdelningen innan jag själv fortsatte att göra iakttagelser. I den fortsatta texten presenterar jag biblioteken som X, Y och Z. Jag kommer inte att knyta respektive bibliotekarie till respektive bibliotek utan beskrivningen av biblioteken ska ses som en inramning till resultaten.

Bibliotek X

Det här biblioteket har en väl avgränsad barnavdelning med olika rum för olika åldersgrupper samt sagorum. Den särskilda informationsdisken för barn ligger en bit in på avdelningen med mest kontakt med rummen för de äldre barnen. Både barnbibliotekarier och assistenter arbetar på avdelningen och dessa har sina respektive ansvarsområden. Intrycket är ljust, ombonat och stimulerande. Tillalet skiljer sig från biblioteket i övrigt på så sätt att det är tydligt barninriktat i form av dekorationer som kan tänkas tilltala barn, lägre hyllor med mera. Skyltningen av medier är skriven på ett för barnen lättförståeligt språk. Exponering av speciella ämnen eller teman förekommer och i sådana skyltningar blandas böcker med andra medier. Det finns genrebrytningar med symbolmarkering på bokryggen. Genrerna är många vilket kan ses som både en fördel och en nackdel. Biblioteket har en varierad programverksamhet för barn med flera regel-

bundna aktiviteter som bokprat samt även arrangemang. På avdelningen finns datorer speciellt för barn och upptagningsområdet för biblioteket är stort.

Bibliotek Y

Tilltalet är tydlig barninriktat och stimulerande och biblioteket känns även för en vuxen mysigt och inbjudande. Programverksamheten är omfattande med bland annat regelbundna sagostunder som inslag. Skyltningen av bibliotekets medier är skriven på ett för barn lättförståeligt språk och tydlig på så sätt att det är luftigt i hyllorna och många av böckerna står dessutom med framsidan exponerad. Det finns ett större antal genrer och även undernivåer som litteraturen och övriga medier är uppdelade på. Det finns ingen överensstämmelse mellan exponeringen av bibliotekets bestånd och informationen i katalogen.

Biblioteket är uppdelat i avdelningar utifrån de tilltänkta målgrupperna som är tydligt åldersuppdelade och det finns även ett sagorum. Det finns dock ingen skyltning som informerar om vilken de befinner sig i. Informationsdisken är placerad så att den syns och är tillgänglig från alla delarna av biblioteket. Förutom barnbibliotekarier arbetar även assistenter på avdelningen. Entrén är rymlig och gränsen mot övrig verksamhet är tydlig. Upptagningsområdet för biblioteket är stort.

Bibliotek Z

Barnavdelningen i det här biblioteket känns rymlig och erbjuder många sittplatser i fåtöljer och soffor, speciellt på småbarnsavdelningen som är avgränsad och tydlig genom sina boktråg och låga hyllor. Inredningsmässigt liknar den övriga barnavdelningen resten av biblioteket vilket ger ett enhetligt, men något kallt och inte alldeles mysigt intryck. Det enhetliga intrycket resulterar i att den del som riktar sig till de äldre barnen och ungdomarna flyter ihop med det övriga biblioteket. Det blir därför svårt att hitta en naturlig ingång till avdelningen. Gränserna mellan de äldre barnen och ungdom är otydliga och även gränserna mellan fack- och skönlitteratur. Den skyltning som visar på olika nivåer eller åldersgrupper är också mindre uppenbar. Skyltningen på hyllorna är däremot prydlig med små skyltar i hyllornas ovankant och terminologin i skyltningen är på ett relativt enkelt språk. Barnavdelningen har en egen informationsdisk som är centralt placerad och används av barnbibliotekarier som sköter allt arbete på avdelningen, även bokuppsättning. På avdelningen finns ett antal datorer, vid låga bord och små stolar, avsedda för enbart barn. Utformningen av sagorummet är plottrig och miljön är inte stimulerande. Sagorummet används även som mötesrum vilket försvårar ett helhetsgrepp på utformningen. Biblioteksverksamheten har ett genomarbetat samarbete med BVC, förskola och skola med avsikt att utveckla barns språk och läsning. Däremot erbjuder biblioteket inga regelbundna sagostunder eftersom det inte finns intresse för det men det finns aktiviteter riktade till ungdomar.

Presentation av intervjupersonerna

Dem fem bibliotekarierna representerar tre folkbibliotek i tre kommuner i två olika län i södra och mellersta Sverige. Kommunerna varierar i storlek, men kan alla tre betecknas som stora kommuner med en omfattande folkbiblioteksverksamhet. På två av biblioteken intervjuade jag två barnbibliotekarier på vardera varav en yngre, relativt nyutexaminerad och en något äldre med längre yrkeserfarenhet. På det tredje biblioteket intervjuade jag en barnbibliotekarie.

De utbildningar som är representerade hos intervjupersonerna i studien är den nuvarande akademiska utbildningen där en person har tagit examen vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet och en person vid Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan i Borås. Den tidigare utbildningen vid bibliotekshögskolan i Borås är representerad av två personer och en person har utexaminerats från Skolöverstyrelsens biblioteksskola i Stockholm. Åldersspannet bland respondenterna är stort och antalet år som yrkesverksam bibliotekarie varierar mellan ca fem och drygt fyrtio. Två har genomgått andra högskoleutbildningar med pedagogisk inriktning innan de utbildade sig till bibliotekarie. En av dessa arbetade i det yrke den tidigare högskoleutbildningen avsåg medan den andra direkt fortsatte till bibliotekariestudier. En tredje respondent hade en färdig fil.kand. innan studierna till bibliotekarie tog sin början. Två av respondenterna har arbetat i andra kommuner än den nuvarande medan de tre övriga har arbetat i samma biblioteksorganisation under sina respektive yrkeskarriärer men i olika roller. Tre av informanterna har viss erfarenhet av att arbeta med vuxna biblioteksanvändare andra än föräldrar. Källan till denna information är arbete på filial eller pass i informationsdisken på en vuxenavdelning. Alla bibliotekarierna visade påtaglig entusiasm för sitt arbete och för målgruppen och det var genomgående lätt att få dem att berätta om sina erfarenheter och upplevelser.

I resultatredovisningen är intervjupersonerna presenterade konfidentiellt som bibliotekarie A, B, C, D och E utan att någon medveten koppling gjorts till information som skulle kunna röja identiteten hos respektive person.

Resultat av intervjuerna och analys

I arbetet med att sammanställa och analysera intervjuerna har det gått att urskilja följande tre teman som sammanställs i det här avsnittet:

- Barnbibliotekariens syn på sin kunskap och kompetens
- Barn som biblioteksanvändare
- Folkbiblioteket ur ett barnperspektiv

Det har varit praktiskt besvärligt att helt renodla dessa teman, varför läsaren kan uppleva att innehållet inte är konsekvent uppdelat under respektive tema.

Barnbibliotekariens syn på sin kunskap och kompetens

Som läsaren vid det här laget vet är bibliotekarierna i den här studien alla verksamma som barnbibliotekarier. Tre av dem har aktivt valt att bli barnbibliotekarier, för två av dem ledde slumpen i form av lediga tjänster till barnbibliotekariearbete. En av de egenskaper som flera av dem framhåller som överraskande viktig och även avgörande hos en barnbibliotekarie är att hon eller han måste tycka om barn och måste vara intresserad av att arbeta med sin målgrupp eftersom det är av största vikt att barnet möter engagerade bibliotekarier med rätt handlag och sätt. B är mycket glad över att få arbeta med barn eftersom det är en utmaning och ett annat ”tänk”. B menar också att det är bra om bibliotekarien har ett intresse av att arbeta med målgruppen och säger att ”tycker man att barn är odrägliga så har man inte alls inom fältet att göra”. Det handlar också om oändligt mycket mer än att bara förmedla litteratur enligt B. På frågan om vilka specifika kunskaper en barnbibliotekarie har jämfört med en vuxenbibliotekarie svarar D att ”kunskaper har väl alla, det är kanske mer sättet”. Samtidigt säger D att man som bibliotekarie växer in i arbetet med barn, att det handlar om i fall man sysslar med barn eller inte. D anser att barnbibliotekarier måste tycka om barn för att arbeta med dem och säger att:

[...] man måste tycka om barnen för barnen är troskyldiga och tror vartenda ord man säger. Sedan får man försöka leva sig in i hur de tänker. Frågorna som kommer från barn är ofta annorlunda. De frågar inte bara efter boken den och den. De vill gärna att man ska ha läst alla böckerna. Det tror de också när de är små att man har gjort. Man kan tala om att den är bra och det litat de på.

E hävdar åsikten att det är viktigare att det är ”rätt sorts person” på barnavdelningen än på vuxenavdelningen eftersom det är avgörande för barnen vem de möter de första gångerna de är på biblioteket. De som arbetar på barnavdelningen ska vilja arbeta där och ska bli betraktade som specialister på samma sätt som andra är specialister inom sina områden. En av bibliotekarierna menar, och tar exempel från den egna verksamheten, att bristen på intresse och engagemang där det förekommer tydligt avspeglar sig i arbetet. De av bibliotekarierna som så starkt förfäktar tanken på att alla inte passar som barnbibliotekarier är den äldsta med den ojämförligt längsta yrkeskarriären samt de två yngre med kortast yrkeskarriärer men med den akademiska bibliotekarieutbildningen. De två som inte uttrycker tanken på den ”rätta” barnbibliotekarien har ändå valt att arbeta som barnbibliotekarier och genom intervjuerna med dem tolkar jag det som att det även hos dem finns ett engagemang för barnen om än inte lika starkt förmedlat som hos de övriga.

De tre äldre intervjupersonerna framhåller att det är viktigt eller mycket viktigt med litteraturkännedom och att upprätthålla denna kunskap eftersom ett av bibliotekets huvuduppdrag är att ge barnen ett språk samt lästräning. Att ge barnet ett språk kan ses som sprunget ur Vygotskijs socialiseringsteorier där barnet med hjälp av den vuxne försöker nå en högre utvecklingsnivå än den faktiska nivån barnet befinner sig på. Vygotskij framhåller kommunikationen som central i samspelet mellan individer (Vygotskij 1978, 1980). Medlet bibliotekarien har till sitt förfogande i det här fallet är också språket i form av exempelvis en bok eller sitt eget berättande. A säger:

Den främsta kunskapen är väl att jag kan litteraturen så bra för att jag har läst så mycket böcker. Att jag verkligen har läst dem och kan berätta. Det är också så att man får många sådana frågor på barnavdelningen.

C anser att arbetet med barnlitteratur är en utmärkt källa till kunskap och tycker sig kunna denna litteratur bra och använder den gärna som ett medel. C säger samtidigt att det är viktigt att följa utgivningen av barnböcker men att den kunskapen kan inhämtas på olika sätt. E vill ha mer kunskap om barn för att göra sitt jobb bättre och prioriterar den kunskapen framför kunskapen om litteratur där utbudet ständigt förändras och menar att litteraturkännedomen kommer med erfarenheten. E värderar på ett för intervjupersonerna i övrigt ovanligt sätt sina kunskaper genom att E framhåller kunskaper om barn, i och för sig odefinierade, framför litteraturkännedom som de äldre bibliotekarierna definierar som ett av bibliotekets kärnområden. Mina äldre intervjupersoner följer mönstret väl från Gunnarsson där barnbibliotekarierna framhåller vikten av litteraturkännedom och ser det som den viktigaste kunskapen för en barnbibliotekarie. Bibliotekscheferna instämmer i det påståendet utifrån de kunskaper de har om bibliotekarierollen (Gunnarsson 2001, s. 43ff). De folkbibliotekschefer som Ingelsson har intervjuat är inte lika tydliga utan anser att kunskap om ”hur människor fungerar” är lika viktigt som ämneskunskaper¹⁴. Ingelsson definierar ämneskunskaper som ”god litteraturkännedom i så många ämnen som möjligt, allt ifrån skönlitteratur (gäller mest folkbiblioteken) till facklitteratur i varierande ämnen” (Ingelsson 2001, s. 38ff). Bilden av vilken kunskap som är mest viktig för bibliotekarien är med andra ord inte helt entydig, varken i den litteratur som jag redovisar eller bland mina respondenter.

Samtliga bibliotekarier uttrycker mer eller mindre tydligt att det finns ett pedagogiskt inslag i arbetet som barnbibliotekarie eller att de känner att de har nytta av pedagogiska kunskaper i sin roll. Där ser jag ser en tydlig inriktning mot tanken på barnets utveckling som möjlig att påverka. Det skiljer sig från Piagets relativt hårt definierade stadioutveckling som samtidigt är den som kan skönjas i uppdelningen av bibliotekets verksamheter för olika ålderskategorier (Piaget 2006; Tamm 1979). D tycker att pedagogiska tips är värdefulla eftersom barnverksamheten till skillnad från vuxenverksamheten innehåller ”kollosalt mycket undervisning”. B är intresserad av den pedagogiska delen av arbetet och av att ha en förmedlarroll gentemot dem B arbetar med hellre än att vara en som ”prackar på”. Jag tolkar bibliotekarierna som att de uttrycker att biblioteket har en tydlig nyttoaspekt i sin verksamhet gentemot barn. Den del av bibliotekets verksamhet som inte ser till nyttan utan till nöjet diskuteras anmärkningsvärt lite av intervjupersonerna med tanke på deras engagemang för barnen och verksamheten. Språkutveckling genom läsning kan givetvis ge läsglädje men min poäng här är att få av bibliotekarierna *diskuterar* den lustfyllda läsningen på ett tydligt sätt utan istället begränsar sig till språkutvecklingen. Bibliotekarie E är den enda som uttryckligen och verkligt engagerat diskuterar biblioteket som en arena för fantasi, inspiration, glädje och lust, medan de övriga när de uttrycker sig om samma företeelse gör det i försiktigare ordalag.

Synen på barnen är relativt samstämmig i så motto att bibliotekarierna upplever det viktigt att inte bara se en användare utan att även se barnet i användaren eftersom barnbib-

¹⁴ Ingelssons undersökning gäller folkbibliotekarier i allmänhet.

liotekarien är till för barnet och dess behov. Utifrån detta byggs en relation mellan barn och bibliotekarie där bibliotekarien ska respektera barnet och barnet kunna känna förtroende för bibliotekarien – varje barn i biblioteksverksamheten måste bli sett. C vill gärna bygga relationer till de enskilda barnen men säger att det är svårare att få kontinuitet på biblioteket än i skolans värld där långvariga relationer byggs på ett naturligt sätt. A anser däremot att de barn som kommer regelbundet till biblioteket får en relation till den personal som är mycket på barnavdelningen och tillägger att ”så är det ännu mer på ett litet bibliotek, det kände man när man var på en filial, då var man ju kompis med de här barnen”. A tycker att det är viktigt att bygga relationer med barnen, eftersom

[...] det också förebygger konflikter. För vi har ju en del om man säger lite struliga killar som kommer och som inte gör som vi säger, sitter för länge vid datorerna och så där. Jag tror det hänger mycket på att de blir sedda. När de kommer säger man ”Hej!” även om de inte säger det och försöker se dem i ögonen. Ibland säger de då ”Vet du vad jag heter?” och blir genast uppmärksamma. Att visa att man bryr sig är viktigt och även om man inte får respons direkt tror jag det är bra i längden.

B vill att barnen ska känna att barnbibliotekarien står på barnens sida men säger att det ”låter så diffust och new age-aktigt, det är mer än feeling än någonting kompetensmäsigt”. B säger sig bli en god människokännare genom att arbeta med barn och lär sig förstå vilka som vill sköta sig själva. Om barnen säger B också:

Det är en mer diffus känsla jag har ibland att vissa som kommer in inte är särskilt vana, de rör sig inte lika hemtamt som andra i rummet [...] Dem som är roligast att jobba med är dem som är lite vilsnare och kanske tar sina första stapplande steg.

E alltid har sett barn som jämbördiga vuxna. Istället för att se barn som några som inte begriper något försöker E alltid möta dem på deras nivå fysiskt och försöker också se varje barn. Barn som är ofta på biblioteket försöker E lära sig namnen på för att på så sätt bekräfta dem och fortsätter:

Jag är väldigt barnslig på en del sätt. Jag tycker det är lätt att förstå deras sätt att associera och tänka. Det underlättar att jag har barn. Där har jag lärt mig mycket, men även innan också. Tålmod, i alla fall i jobbet. Det jag skulle vilja ha mer är pedagogiken. Jag har det i mig själv så att säga men jag har ingen kunskap och det skulle jag vilja ha mer. Det kan jag känna ibland att jag saknar.

Flera av intervjupersonerna säger att barn är som alla andra människor och också ska behandlas därefter. Jag tolkar dessa uttalanden som att barn har rätt till likvärdigt bemötande men utifrån barnens förutsättningar. E framhåller att E som vuxen har ett enormt ansvar i arbetet med barn och att det ställer stora krav på en som person. Barnen är alla vuxnas ansvar. D menar att det är mycket viktigt att som bibliotekarie ”ha reda på vem det är man pratar till” och utifrån det anpassa sig samt att vara flexibel i rollen som barnbibliotekarie och ha beredskap för alla människor och grupper. A säger sig kunna kommunicera med barn men är osäker på om A och barnen förstår varandra. A har reflekterat kring om en person någonsin kan förstå någon annan utifrån sig själv, om det går att förstå ”det andra” eller ”den andra” men att man måste försöka. Det är viktigt att se barnet och försöka prata med det som med vem som helst, men ändå utifrån det barnets ålder och hur mycket det förstår säger A också. E menar att det finns stora individuella skillnader mellan barn och säger samtidigt att det är viktigt att vara förutsätt-

ningslös i mötet med barnen. Det gör E något kluven. E vill utgå ifrån personen E pratar med: ”det här är inte ett barn från Irak utan det här är Ahmed”.

Alla bibliotekarierna är överens om att arbetet med barn kräver speciella kunskaper som erhålls genom själva arbetet med barn på biblioteket. Som barnbibliotekarie växer man in i rollen, genom utbyte med kollegor och genom studier i bland annat barnpsykologi. De kunskaper som B behöver för arbetet inom barnverksamheten fick B överhuvudtaget inte inom ramen för sin bibliotekarieutbildning och menar att det egentligen inte är något som går att studera sig till. Det är något den enskilde bibliotekarien själv får ta initiativ till och lära sig på arbetsplatsen. Det sammanfaller med Elkins och Kinnells studie som konstaterar att bibliotekarier har dubbla känslor inför den erfarenhet som arbetet ger. Bibliotekarierna anser att erfarenhet är värdefullt i arbetet med barn men önskar sig samtidigt mer formell utbildning. De kunskapsluckor bibliotekarierna säger sig ha leder mig att tro att den kunskap och erfarenhet som arbetet ger inte är tillräcklig utan behöver kompletteras av annan utbildning (Elkin & Kinnell 2000, s. 84f). A menar att det gäller att ständigt hålla sig informerad om barns verklighet eftersom en viss del av förståelsen för hur barn känner, tänker och tycker tappas med stigande ålder. Det gäller att möta barnen i deras värld och se vad de gör; ett aktuellt område är barnens aktiviteter på Internet. Barnen har, som Brevik beskriver, vuxit upp i nätgenerationen och därmed tillägnat sig nya kunskaper och förhållningssätt. Brevik menar i en generaliserad bild av dagens barn och unga att de är internationella, apolitiska och kunskapsorienterade med hög mediekompetens men att de saknar helhetsperspektiv och kunskaper om källkritik. Det är enligt Brevik viktigt att bibliotekarier ständigt ser till att de kunskaper och kompetenser de har är tillräckliga för målgruppens behov. De traditionella bibliotekariekunskaperna är därför inte tillräckliga utan ungdomskulturen och samhällsutvecklingen behöver också följas (Brevik 2003, s. 94ff). Videsen diskuterar ungdomskulturens snabba förändring och att det kan leda till problem för den som vill skapa en bra ungdomsverksamhet (Videsen 1996, s. 35). Både Breviks och Videsens synpunkter, anser jag, visar på vikten av god omvärldsbevakning. E säger om kunskap och kompetens:

Jag kan känna att jag behöver andra saker men jag kan inte sätta fingret på vad det skulle vara för sorts utbildning. Det är mycket barnallmänbildning, nu har jag barn [...] Men att man har tillgång till deras värld, man vet vad som är på gång, vad det är som gäller [...] Totte fungerar ju alltid men det blir lätt att man tar det gamla vanliga och det är inget fel i det men man måste ändå vara öppen för att det är andra tider. Det är ju det, vare sig vi vill det eller inte. Omvärldsbevakning.

E tycker att arbetet med barn kräver mer improvisation och menar vidare att arbetet också kräver mer fantasi för att inte bli fyrkantigt men är osäker på om fantasi klassas som kunskap. Dessutom menar E måste barnbibliotekarier vara lyhörda och undersökande genom att använda många fler kunskaper än de för en barnbibliotekarie rent yrkesmässiga. De kunskaper D säger sig ha om barns behov rent allmänt är mest från arbetet men till viss del också erfarenhet av egna barn. D menar, utifrån erfarenheten av att ha arbetat med andra barnbibliotekarier, att ha egna barn inte är en förutsättning för att bli en duktig barnbibliotekarie och att alla som har egna barn inte passar som barnbibliotekarie. E önskar sig mer kunskap i pedagogik eftersom E vill veta mer och få större kunskap om bemötande av människor som har olika förutsättningar som funktionshindrade men även barn.

Barn som biblioteksanvändare

Bibliotekariernas bild av barnen som biblioteksanvändare täcker flera områden. Den äldsta bibliotekarien gläds och säger att mycket har hänt i positiv riktning i barnbiblioteket sedan denna var barn eftersom atmosfären i barnverksamheten generellt sett har blivit mer tillåtande. Flera av bibliotekarierna poängterar det stimulerande i att arbeta med barn eftersom barn är mer nyfikna än vuxna, gärna vill lära sig och har lätt att ta till sig ny information. B menar att biblioteket till viss del ska vara anpassat till barn och ungdomar så att de hittar böcker de tycker om. Biblioteket ska samtidigt inte vara alldeles för lättillgängligt utan barnen ska få kämpa lite grann därför att de växer av det. B anser att "biblioteket är del i ett kunskapsalstrande system och att ta emot kunskap är jobbigt" och framhåller vikten av att få växa in i biblioteket genom att lära sig systemet gradvis. Här ser vi återigen Vygotskijs teorier om än i annan språkdräkt. De utmaningar biblioteket ställer barnen inför resulterar i skapandet av ny kunskap och det i sin tur stärker självkänslan hos barnen. Det förutsätter att bibliotekarier och bibliotekets verksamhet är barnen behjälpliga – bibliotekarierna kan sägas vara katalysatorer för barnens utveckling. Blir biblioteket för anpassat till barn menar B dessutom att blir det problematiskt med den naturliga övergången till vuxenbiblioteket när de blir äldre. Slutligen anser B att barn har mycket svårt att förstå att en text är en text och del i samma berättartradition, oavsett om formen är en bok eller ett dataspel och det kan anses vara ett pedagogiskt problem för biblioteket. Det resulterar i barnen har svårt att "se kopplingarna, att de är läs- och skrivkunniga och att de kan klara av att läsa en fyrahundrasidig bok".

Flera av bibliotekarierna pekar på att många barn ser biblioteket som en kravlös plats i betydelsen att de inte är tvungna att göra något, att de själva får bestämma vad de vill göra. Många barn vill vara en del i ett sammanhang och har behov av kontakt med vuxna och av att bli sedda av andra än sina föräldrar. Bibliotekarierna poängterar att de har ett ansvar gentemot barnen att uppmärksamma dem och ge dem ett bra bemötande. A säger att många ungdomar "håller sig kvar på barnavdelningen för att de känner sig hemma där men de vill inte riktigt erkänna det för de kommer till oss och frågar om böcker" men sedan smyger de in via vuxenavdelningen när de själva ska leta efter böcker på ungdomsavdelningen. Många av dem som kommer till biblioteket har enligt B ett stort kontaktbehov och vissa barn är "helt sprängfyllda av biblioteksglädje". Barnbiblioteket fyller, säger E, först och främst ett litteraturbehov hos barn, därefter behovet av kontakt med en vuxen människa och att träffa vänner. Barn kommer enligt E till biblioteket inte bara för att låna böcker utan även för läxarbete, schack och andra aktiviteter men tycker inte att biblioteket är ett "hang-out". E tror också att barn kommer för att:

[...] bli sedda av oss vuxna. Biblioteket har fortfarande en sorts kvalitetsstämpel som både människor och våra medier har nytta av, det är en trygg och säker plats och alla är välkomna [...] en plats där de kan koppla av, inte behöver vara på sin vakt oavsett om de vill sitta och läsa eller vad de vill göra. En oas, så vill jag att det ska vara [...] här ska man kunna sitta utan några som helst krav och "vara" [...] ingen ställer några frågor så länge man följer reglerna. Man kan verkligen vara osynlig om man vill men man känner sig inte ensam, man kan kolla på andra.

Tonåringarna är en grupp som är svår att nå anser E men relaterar problemet till det stadium denna grupp befinner sig på utvecklingsmässigt sett ur en mer biologisk synvinkel:

Det här med tonåringar och bibliotek är ett kapitel för sig och där tycker jag inte att man ska lägga så mycket krut på att lista ut hur man ska få hit dem därför att i den tiden i livet har man mycket annat. Om [biblioteket] ger en bra grund från början kommer de tillbaka när deras hormoner har lugnat ner sig. Det är inget misslyckande om man inte har en massa tonåringar på biblioteket.

När barn använder biblioteket och dess resurser stöter de enligt bibliotekarierna inte sällan på problem, speciellt som nya användare. Ett par av bibliotekarierna beskriver, något uppgivet, lösningen på barnens svårigheter med att hitta i biblioteket med att de får lära sig biblioteket och verksamheten allteftersom. Det språk som möter barnen både i biblioteket och i den datoriserade katalogen är ofta för abstrakt och svårtillgängligt och gör det onödigt svårt för barnen att hitta i biblioteket. Ett enklare språk och en mer konkret katalog kan underlätta barnens informationssökning. Här tycker jag det är intressant att påminna om Coopers tankar kring bibliotekets dubbla roller i att tillgängliggöra sitt material gentemot barn. Biblioteket måste hjälpa barnet att växa in i förståelsen av den av biblioteket utformade organisationen men måste också tillfredställa individens behov av information oavsett ålder, kunskap och erfarenhet (Cooper 2004a, s. 207). Flera av bibliotekarierna diskuterar behovet av andra hylluppställningar än SAB¹⁵-systemet eftersom SAB är svårtillgängligt för barnen dels på grund av dess struktur, dels på grund av dess benämningar. E säger att det är relativt lätt att hitta för barn som tidigare besökt biblioteket men att det annars inte är "självkänt med Hcg. Jag skulle vilja ha det på mer vanligt språk". E uppskattar utbrytningar med benämningar på ett för barnen förståeligt och av barnen använt språk eftersom det gör strukturen mindre komplicerad för barnen. Barnen förstår utbrytningar som till exempel Deckare och Fantasy, men att katter finns på Hem och hushåll blir för dem däremot obegripligt. E diskuterar barns förmåga att uttolka bibliotekets klassifikationssystem och relaterar därmed direkt till Coopers teori om utveckling av barns förståelse och skapande av kognitiva kategorier. Barnens anpassning till den av biblioteket vedertagna organisationen är inte slutförd utan pågående vilket överensstämmer med Coopers resultat. Det innebär att barnens kategorisering utvecklas från att vara personlig och konkret till att omfatta den mer abstrakta kategorisering som bibliotekets organisation omfattar (Cooper 2004b).

Flera av bibliotekarierna är överens om att barn lättare lär sig hitta än vuxna. Ofta räcker det att berätta något för barnen vid ett tillfälle och sedan hittar de själva. De flesta barn är frimodiga och drar sig inte för att fråga om de inte hittar menar A. De barn som går regelbundet på biblioteket lär sig snabbt att förstå bibliotekets system, både fackböcker och annat anser D men tror däremot att barnen "kanske har svårt att hitta böcker på hyllorna. Det är något man får lära sig". Bägge är överens om de stora svårigheterna med den datoriserade katalogen, inte bara för barn utan även för vuxna. Det förvånar D att det inte är vanligare med "mera barntillvända sätt att söka" men antar att det finns en önskan att de lösningar som tas fram ska täcka allt, inte bara barnens material. D beskriver ett program som biblioteket hade tidigare med en plan över biblioteket och en liten boll som i programmet rullade fram till den hylla där boken fanns och säger att "något sådant mer konkret tror jag att barnen skulle gilla". D diskuterar mer konkreta verktyg

¹⁵ Klassifikationssystem för svenska bibliotek (SAB-systemet).

och ansluter därmed till Piagets utvecklingsstadier som uttrycker en utveckling från det konkreta till det abstrakta stadiet. En del av de verktyg som barnavdelningen ger tillgång till är enligt D för abstrakta för barnen och kan därmed inte utnyttjas till fullo. Det innebär att barn som är yngre än 11–12 år och vars tänkande fortfarande är knutna till den konkreta verkligheten är begränsade i sin informationssökning på biblioteket (Piaget 2006; Tamm 1979).

Ovanstående två stycken om barns informationssökning kan ses i ljuset av Savolainens slutsatser om informationssökning (se s. 14). Jag menar att dessa möjligen är ännu mer giltiga och i högre grad påverkar barns informationssökning än vuxnas utifrån det perspektivet att barn befinner sig i ett skede av utveckling. Barnen har därmed inte fullt utvecklat de förmågor och färdigheter vuxna har tillgång till och kan utnyttja i informationssökningsprocessen. Inte heller har barnen byggt upp de referensramar som den vuxne har gjort. Forskningsläget enligt Savolainen visar att informationssökning ofta genomförs på ett sätt som inte kan betecknas som optimalt, det vill säga medvetet eller omedvetet begränsar människor sina informationssökningsaktiviteter. I barnets fall är risken för ett sådant agerande större eftersom barnet faktiskt på grund av dess utveckling under vardande är ännu mer omedvetet om informationssökning som fenomen.

Folkbiblioteket ur ett barnperspektiv

Bibliotekariernas syn generellt sett är att barnbiblioteket av idag inte på alla områden är användbart för barn. Det gäller främst organisationen, exponeringen och skyltningen av beståndet där barnen har svårt att hitta vad de söker samt den datoriserade katalogen som upplevs som komplicerad. Ett hinder för anpassningen av barnbiblioteket som påtalas tämligen genomgående är bristen på resurser, både ekonomiska och personella. Dessa begränsningar leder till att biblioteken reagerar i efterhand på behov som uppkommer. Istället anser B att biblioteken borde få ytterligare resurser för att planera och bedriva verksamheten och därmed lättare kunna förekomma behov från användarna eller andra.

Bibliotekarierna är relativt överens om att barnen inte i någon större utsträckning är delaktiga i utformningen av verksamheten på barnbiblioteket. Målgruppen företräds i hög grad i stället av barnbibliotekarierna som ska tillvarata målgruppens intressen vilket inte alltid fungerar tillfredställande (Qvarsell 2005, s. 9). Ett av biblioteken gjorde ett försök att engagera barn som testpersoner i samband med en anpassning av biblioteket. Barnen deltog inte i planeringen av anpassningen utan testade den färdiga lösningen. De visade sig inte använda alla delar av biblioteket som det från vuxenhåll var planerat. Ett annat uttryck för användarinflytande var referensgrupper med barn som ett bibliotek använde för att tillvarata barnens idéer men referensgruppernas påverkan blev mindre än vad biblioteket hade önskat och gällde främst smärre detaljer i exponeringen. E tycker inte att barnen är delaktiga i verksamheten mer än som användare och menar att så länge det inte syns att det händer något på biblioteket kommer intresset för att delta att vara svalt. B säger att biblioteket starkt uppmuntrar inköpsförslag och mycket köps in utifrån dessa förslag. Alla inköpsförslag sparas också och om en viss bok inte köps in motiveras det. Den litterära halten är något som ständigt diskuteras på avdelningen men det handlar enligt B om litterär smak och inköpsarbetet måste därför vara flexibelt. Barnens infly-

tande på verksamheten i övrigt är begränsad menar B. A menar tillsammans med B att det är svårt att dra igång projekt eftersom det normalt sett kräver både personella och ekonomiska insatser utöver den vanliga basverksamheten och det utrymmet finns inte inom den nuvarande verksamheten. Resurser i form av tillskott eller omfördelning är ibland nödvändiga för att ta ett större grepp på en verksamhet men jag anar också en känsla av osäkerhet eller tveksamhet kring barnens delaktighet i biblioteksutvecklingen. Biblioteket stannar kanske vid de enklare, enskilda lösningarna som inköpsförslag och läsgrupper och tar inte det stora steget in i barnens värld och omvärld, som Nilsson och Buchhave (se s. 5) pläderar för.

Barnavdelningen är på de tre deltagande biblioteken planerad och uppdelad rumsligt efter åldersgrupper och ibland med olika tilltal åldersgrupperna emellan. Flera av bibliotekarierna diskuterar barnanpassning med utgångspunkt i det fysiska rummet. B anser att biblioteket tänker mycket på hur det fysiska rummet ska planeras. Att skapa en inbjudande atmosfär som gör att barnen känner sig välkomna är väsentligt. Biblioteket är ett litteraturrum och ett kontaktrum. Bibliotekarie E vill att alla barn E pratar med ska

[...] veta att biblioteket är till för alla barn, oavsett om man har några pengar eller inte eller vilket land man kommer ifrån och vilket språk man pratar är biblioteket samma för alla och alla har rätt att gå hit. [...] De ska känna sig delaktiga i vad som händer här.

Bibliotekarie E säger att biblioteket måste tala barnens språk, skapa miljöer barnen trivs i och bygga upp det bestånd barnen vill ha – annars kommer barnen åtminstone inte frivilligt till biblioteket. E vill att biblioteket ska tillhandahålla ett smörgåsbord av inspiration där barnen själva får göra valet och ta för sig. Beroende på barnens ålder kan olika saker lyftas fram och arbete med teman kan ingå i barnbibliotekets aktiviteter. E inser dock att det kan uppstå problem eftersom biblioteket är arbetsmiljö både för personalen och för barnen. Biblioteket handlar numera i stor utsträckning om interaktivitet menar B, men säger att de verktyg som erbjuds idag inte är användbara i någon större utsträckning och ser behovet av en roligare och mer kognitionsbaserad katalog trots att biblioteket har en tematiskt inriktad barnkatalog med olika ikoner. A menar att verksamheten måste vara barnanpassad, men säger samtidigt att biblioteket inte gjort några större anpassningar. Skönlitteraturen för barn och ungdom är indelade i olika svårighetsgrader medan facklitteraturen är uppställd som på vuxenavdelningen. Ungdomarna vill gärna ha det mer mysigt med soffor och annat och det har biblioteket försökt tillmötesgå menar A även om det hade behövts en lite större och mer avskild plats. Det A önskar sig är ett bättre sagorum och nya lägre hyllor med färgsymbolor som gör det lättare för barnen att hitta. A försöker hela tiden tänka:

[...] ”hur ser det ut?”, ”vad kan man göra åt det här?” och ”den datorn står inte bra för det blir trångt där”. Praktiska saker och så. Men man blir ju hemmablind för hur man har det så det finns säkert mycket man kan göra. [...] men det är en kostnadsfråga, det är verkligen kärvt nu. Vi har väldigt små medel, det hämmar mycket tycker jag.

Det bibliotek C arbetar på ger barnen tillgång till både böcker, filmer med mera och aktiviteter samlade på ett ställe. Biblioteket har försökt att planera det fysiska rummet för målgruppen och dess behov och har skapat miljöer som är anpassade för olika åldrar för att dessa grupper inte ska kollidera. C tycker om sitt bibliotek men tycker att uppdelningen av biblioteket i olika avdelningar utifrån ålder känns konstruerad och skulle kun-

na göras ur någon annan aspekt, till exempel utvecklingsnivå eller behov. Det är intressant att C reflekterar kring indelningen av biblioteket i avdelningar för olika åldrar eftersom C:s bibliotek är det av biblioteken i undersökningen som mest tydligt framhäver skillnaderna mellan olika åldersgrupper. Det är möjligt att ju tydligare ett bibliotek är uppdelat desto sämre fungerar det gränsöverskridande mellan olika åldersgrupper. Det blir svårare att smälta in på en avdelning annan än den användaren motsvarar ålders- eller utvecklingsmässigt sett. C skulle vilja bereda utrymme för mer finmotoriska aktiviteter tillsammans med fler platser som inbjuder till läsning. Det finns inte textinformation i någon större utsträckning som vägleder i biblioteket och det saknar C eftersom biblioteket inte är självförklarande. C anser att det behövs mycket information men är osäker på om informationen ska vända sig direkt till barnet eller till den eventuella vuxne som är följeslagare och vilket som i så fall är ett barnperspektiv. Här skiljer sig C från övriga bibliotekarierna som framhäver vikten av att kommunicera direkt med barnet förutsatt att barnet är så stort att det går att kommunicera med.

Flera av bibliotekarierna menar att bibliotekets uppgift är att ge barn ett språk och träna deras läsning samt att ge upplevelser. E tycker att barn ska läsa när de är små, det är då de får nyckeln till läslusten och läsupplevelsen som kan förändra deras liv. Biblioteket ska sätta igång tankar hos barnen och ge dem inspiration, inte bara genom böcker utan också genom utställningar och andra aktiviteter. För A har boken och läsning alltid varit viktiga företeelser och bokprat och biblioteksbesök är fortfarande en stor del av verksamheten; själva sättet att arbeta har inte förändrats radikalt. A menar däremot att bibliotekets verksamhet de senaste åren har blivit mer diversifierad på grund av de nya medier som nu finns på biblioteken. En ny aktör har också kommit in på bibliotekets verksamhetsområde och det är skolan som numera använder skönlitteraturen i undervisningen på ett annat sätt än tidigare. A anser att biblioteken tidigare hade skönlitteraturen och nöjesläsningen som specialitet men att det området nu till viss del har inmutats av skolan och gjorts till skolarbete:

Antingen som lästräning, att man tar en spännande bok och ska läsa en kvart om dagen [...] att förstöra en bok på det sättet eller att man har en bredvidläsningsbok i ett annat ämne. Eller som en del gymnasieelever som vill ha en bok på 250 sidor, "kvittar vad den handlar om för jag måste läsa". Ibland känner man att läsintresset har förändrats genom skolans arbete på området. Då känner man ibland att vi måste hitta något annat som inte är så mycket skolarbete.

6 Diskussion och slutsatser

Barnbiblioteket, liksom många andra verksamheter som riktar sig till barn, skapas inte av barnen själva utan av företrädare för barnen. Vi vuxna ser det som naturligt eftersom barnen inte är ”färdiga” – vi anser att de inte har alla de kunskaper och erfarenheter som vuxna har. Skapandet av barnbiblioteket bygger på bibliotekariers kunskaper och föreställningar om barn och deras verklighet å ena sidan och erfarenhet av bibliotekets verksamhet å den andra sidan. Jag är intresserad av att fördjupa den bilden och jag har därför intervjuat fem bibliotekarier som arbetar med barn på folkbibliotek. Mitt syfte är att undersöka hur bibliotekarierna ser på barnen som användare av biblioteket, på sina egna roller i verksamheten och på verksamheten ur ett barnperspektiv.

Resultatredovisningen i det förra kapitlet kan ses som en genomgång av den information jag har samlat in. I det här avsnittet tar jag hjälp av resultaten av den genomförda undersökningen och gör en tolkning av materialet. Rubrikerna i kapitlet utgår från uppsatsens övergripande frågeställningar. Den bakgrund jag använder för mina tolkningar är förutom den litteratur som ingår i forskningsöversikten även två områden med teoribildningar. Det ena området avhandlar barns sätt att enligt Cooper kognitivt organisera information. Det andra området innehåller två utvecklingspsykologiska teorier som belyser barns utveckling på delvis olika sätt: Piagets mer biologiskt grundade stadieteori samt Vygotskijs sociokulturella teori om utvecklingszoner.

Barnbibliotekariens roll

Frågeställningen rör hur barnbibliotekarien ser på sin roll i folkbibliotekets barnverksamhet.

Min upplevelse av att ha intervjuat barnbibliotekarierna i undersökningen är att de alla på varierande sätt är hängivna rollen som barnbibliotekarie och att de som en av sina huvuduppgifter har att se till barnens intressen. Eftersom det inte finns någon formell utbildning till barnbibliotekarie har de skapat sig rollen i sina respektive yrkeskarriärer. De kunskaper de säger sig behöva i arbetet har de i hög grad förvärvat genom arbetet med barn och barnverksamheten och via kollegor. De har kunskaper om barn i varierande grad och den har de fått genom utbildning (som de själva benämner pedagogik, barnpsykologi, motorik, språk samt referensamtal) och genom egna eller andras barn. Flera bibliotekarier säger att det behövs mer kunskaper än de rent yrkesmässiga men de har relativt svårt att definiera vilken kunskap, både yrkesmässig och icke yrkesmässig, som behövs. Undantaget är litteraturkännedomen som framställs som mycket viktig av tre av

bibliotekarierna. Sammantaget är det svårt att skapa en tydlig och enhetlig bild av vilka kunskaper en barnbibliotekarie upplever sig behöva.

Flera av bibliotekarierna framhåller vikten av att det är rätt person som arbetar som barnbibliotekarie. Bibliotekarien ska vara intresserad av att arbeta *med* barn och ska företräda barnet på ett sätt som gynnar barnet i dess utveckling. Barnbibliotekarien bör företräda barnet utifrån ett barnens perspektiv och inte det perspektiv på barn som vuxna och verksamheter som företräds av vuxna står för. Om inte rätt personer arbetar som barnbibliotekarier kan det ifrågasättas hur mycket vikt dessa lägger vid barnets behov och förutsättningar och i förlängningen kvaliteten på barnverksamheten. Barnbibliotekariernas upplevelser av att arbeta med barn är att barn är annorlunda men att de ändå ska behandlas som vilka människor som helst. De uttrycker, i olika omfattning, förståelse för barn och deras utveckling utifrån de två teoriområden inom utvecklingspsykologi som jag har som grund i uppsatsen.

Bibliotekarierna ser sig i hög grad som förmedlare av litteratur. Av intervjuerna framgår att alla de intervjuade bibliotekarierna diskuterade litteraturkännedom men ur olika perspektiv. De äldre bibliotekarierna framhöll litteraturkännedomen som mycket viktig utifrån perspektivet att biblioteket ska förmedla ett språk och god litteratur till barnen. De yngre akademiskt skolade bibliotekarierna diskuterade litteraturkännedom som en av många kunskaper i en biblioteksverksamhet av mer diversifierat slag, där litteraturförmedlingen har kompletterats med andra aktiviteter och delverksamheter. Det verkar som det i den här undersökningen finns en generationsväxling och den kan vara baserad dels på ålder, dels på äldre icke-akademisk respektive nyare akademisk bibliotekarieutbildning. Det är rimligt att anta att de yngre kan ha en fördel i att vara just yngre, men även Breviks och Videsens resonemang om vikten av att orientera sig i ungdomskulturen och att följa med i samhällsutvecklingen kan ha bäring i det här sammanhanget (Brevik 2003, s. 94ff; Videsen 1996, s. 35). Den nya utbildningen kan också ha gett bibliotekarierna andra verktyg jämfört med tidigare utbildningar. De äldre grupperar sig kring sin upplevelse av litteraturens och bibliotekets roll i språkutvecklingen och påtalar den stora del av arbetet som kretsar kring litteraturförmedling. Det kan tolkas som om dessa bibliotekarier känner en trygghet i litteraturkännedomen. Det kan något tillspetsat också antyda att de inte tror sig kunna något annat som är väsentligt eller värdefullt för barnverksamheten.

Det går att ställa den pedagogiska roll som flera av bibliotekarierna uttrycker, genom att poängtera vikten av språkförmedling och språkutveckling, mot barnens förutsättningar och behov. Ser vi till Vygotskijs utvecklingsteori är språket ett nödvändigt redskap för kommunikationen mellan barnet och dess omgivning i utvecklingen och lärandet. Bibliotekarierna ger uttryck för det sociokulturella perspektivet där barnet förs till högre utvecklings- och kunskapsnivåer med hjälp av omgivningen eller redskap, i det här fallet bibliotekarien som bidrar till att förmedla ett redskap. Språket ges en nytta för barnen som för bibliotekarierna är lätt att identifiera och motivera och nyttan stammar ur det generella barnperspektiv skapat av vuxna som Rasmusson diskuterar (Rasmusson 1994, se Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor 2004, s. 2). Den pedagogiska synen på biblioteket kan vara ett sätt att förbereda för allt högre utvecklings- och kunskapsnivåer enligt Vygotskijs utvecklingszoner – bibliotekarien anser sig fylla en viktig uppgift i att lotsa barnet vidare mot det jämviktstillstånd i den mänskliga utvecklingen som Pia-

get definierar. Ett visst mått av motstånd kan sägas vara en ingrediens i Vygotskijs teori om utvecklingszoner eftersom Vygotskij menar att barnets förmåga kan tänjas över den nivå det faktiskt befinner sig på utvecklingsmässigt. Det ger biblioteksverksamheten utrymme för eftersom både mediabestånd och exponering är uppbyggt i nivåer, från enkla till mer avancerat. Där finns alltså möjligheter att gå utöver den nivå som barnet befinner sig på. Samtidigt är uppbyggnaden av dessa nivåer präglade av Piagets stadie-teori med tydlig indelning efter åldersgrupp. Det finns också en koppling till SAB-systemet som enligt min mening är Piagetinspirerat i uppdelningen av barn- och ungdomslitteratur med klassifikationerna Hcf, Hcg och uHc för småbarn, mellanåren respektive ungdom (Vygotskij 1978, s. 86f; Piaget 2006, s. 7f).

Språket sett ur barnets perspektiv kan ha en annan roll, mindre pedagogisk och nytto-betonad och mer oegennyttig. Läsning enbart för lustens eller nöjets skull innebär inte på samma tydliga sätt en nytta och identifieras sannolikt inte av bibliotekarierna i samma utsträckning som något som motsvarar ett behov hos barnen. I och för sig torde all läsning, hur nöjesbetonad den än är, i någon mån ge en nyttoeffekt i form av bland annat språklig utveckling men ur barnets perspektiv är nyttoeffekten kanske inte alltid det primära med läsningen. Av bibliotekarierna i undersökningen är det enbart en som tydligt uttrycker att biblioteket ska stå för ett nöjes- och lustperspektiv som komplement till nyttoperspektivet. All biblioteksverksamhet bygger inte på läsning, för nöje eller nytta. Barn och unga vill, enligt bibliotekarierna i undersökningen, också använda biblioteket för andra aktiviteter, som av barnen upplevs som kravlösa, som att mötas, att spela spel eller bläddra i en tidning men det framhålls inte av bibliotekarierna som viktigt för barnen.

Barnets perspektiv och det för barnet tänkta perspektivet, som barnets ombud står för, behöver inte alltid sammanfalla. Det pedagogiska behovet som barnbibliotekarierna definerar och som biblioteket med dess resurser kan uppfylla kanske inte alltid motsvaras av ett behov hos barnen. Däri ligger en av uppgifterna för barnbibliotekarierna – att försöka förstå också barnets behov och förutsättningar förutom att se till bibliotekets uppdrag uppfylls utifrån ett samhälleligt perspektiv.

Barns användning av biblioteket

Frågeställningen rör hur barnbibliotekarierna ser på barns användning av barnbiblioteket.

Det finns många åsikter bland bibliotekarierna i den här frågan, ibland även motsägelsefulla sådana. Den allmänna uppfattningen bland bibliotekarierna är att barn som är nya som användare av biblioteket har svårt att förstå biblioteket och ofta behöver hjälp. Några av bibliotekarierna menar att barn lär sig biblioteket och dess organisation snabbt, medan andra återigen säger att barnen växer in i användandet. Bilden är med andra ord splittrad. Om barnen lär sig att förstå biblioteket snabbt går det att hävda att det inte finns något problem med hur verksamheten bedrivs och är organiserad. Samtidigt på-talar flera problemet med den abstrakta katalogen, det för barnen svårtillgängliga SAB-systemet som är organiserat efter den vuxnes kategoriseringar och bild av verkligheten, svår-förståeligt språk med mera. Vad menar bibliotekarierna med att barnen lär sig

snabbt? En förklaring kan vara att barnen hittar det välbekanta som de har byggt upp strukturer eller referensramar kring, det vill säga de återfinner något, men det tänjer inte deras kunnande eller ger inget mervärde eller överraskningar. Däremot får barnen problem när de kommer till förmågor och kunskaper som befinner sig i det som Vygotskij kallar den potentiella utvecklingszonen och *där* behöver de hjälp av bibliotekarien för att tillägna sig kunskapen och förmågan (Vygotskij, 1978, s. 86f).

Att barnbiblioteket i någon mån bör anpassas efter barnens behov och förutsättningar torde vara odiskutabelt men vilken omfattning och vilka uttryck denna anpassning ska ha kan uppfattas på många sätt. Å ena sidan – barnbiblioteket som vuxenbibliotekets kopia ger barnet problem på grund av den bristande överensstämmelsen mellan barnets kognitiva och psykiska utveckling och bibliotekets verksamhet så som den är utformad efter vuxnas förutsättningar. Å andra sidan – ett bibliotek som i för hög grad är barnanpassat kan resultera i en problematisk övergång till vuxenbiblioteket med dess verksamhet skapad utifrån andra krav och behov. Verksamheterna för de bägge grupperna uppvisar i det fallet för stora skillnader. I fallet med det verkligt barnanpassade biblioteket kanske Vygotskij's potentiella utvecklingszon inte utnyttjas tillräckligt med om inte stagnation i barnets utveckling så åtminstone ett sämre utnyttjande av barnets kapacitet (Vygotskij, 1978, s. 86f).

Det finns således en konflikt mellan att anpassa biblioteket efter barnets behov, förmågor och förutsättningar och biblioteket som det är utformat och definierat idag. Vi talar om två företeelser som på något sätt ska mötas. Cooper diskuterar problemet och menar att ytterligare kunskap om barns informationsbehov utgör en grund för skapa hjälpmedel som underlättar att hitta denna information *och* ökar samtidigt barnets förståelse av bibliotekets organisation samt allmänt vedertagna definitioner (Cooper 2004a, s. 207). I Coopers undersökning visar barnet att det, som expert på sin egen kunskap och sina egna förutsättningar, självt lägger grunden till dess egna förhoppningsvis mer lyckade informationssökning. Det sker genom att barnet bygger upp och organiserar en egen struktur av information det finner viktigt (Cooper 2004b, s. 305). Undersökningen ger oss alltså värdefull information, om hur barnet i olika stadier av dess utveckling uppfattar omvärlden, som kan anses vara ett *av* barn skapat barnperspektiv, till skillnad från det *för* barnet tänkta perspektivet.

Coopers studie visar också att barnen gradvis anpassar sig till bibliotekssystemet och dess organisation. Det sker utifrån en utveckling som påvisar paralleller till Piagets stadier. I det andra stadiet menar Piaget att barnet börjar utveckla ett symboliskt tänkande som ligger till grund för barnets förmåga att organisera dess kunskaper och erfarenheter. I det tredje stadiet förmår barnet särskilja symbolerna de använder från den verkliga symbolerna representerar. Barnen konstruerar scheman där de organiserar och relaterar föremål och företeelser till varandra. I det sista stadiet utvecklas tänkandet till att bli abstrakt (Piaget 2006, s. 9f; Tamm 1979, s. 39). Cooper beskriver olika sätt att organisera: det personliga, det som vissa grupper omfattar och det mer allmänt vedertagna. Den personliga nivån utvecklas från barndomen och vidare. Det är denna utveckling som Cooper har undersökt och som går att koppla till Piagets teori om utvecklingen mot det abstrakta. Cooper identifierar en tydlig förskjutning från det lilla barnets förmåga att skapa en enklare, mer konkret organisation och kategorisering till det äldre barnets för-

måga att konstruera en mer komplex och abstrakt organisation som därmed närmar sig bibliotekets konstruerade bild av verkligheten (Cooper 2004b, s. 319ff).

Med Piagets stadieteori och Coopers resonemang kring hur barn organiserar och kategoriserar information utifrån deras utvecklingsnivå i minnet kan det vara intressant att belysa olika informationsbehov. De informationsbehov som Taylor definierar torde gälla för alla användare av biblioteket, både barn och vuxna. I fallet med barn som biblioteksanvändare finns det, enligt mitt sätt att se på det, ytterligare en dimension angående informationsbehov och det är den utvecklingsnivå barnet befinner sig på, oavsett om vi tror på Piagets eller Vygotskijs teorier. Barnet har inte alla de färdigheter, kunskaper och erfarenheter som vuxna har och kan därför begränsas eller hindras i formulerandet av informationsbehovet och den därtill hörande informationssökningen. De olika nivåer av informationsbehov som Taylor beskriver menar jag alltså är tillämpliga för både barn och vuxna på så sätt att även barns informationsbehov kan vara allt från mycket oklara och diffusa till tydligare formulerade. Orsakerna till att barnen kan ha svårare att verbalisera och formulera sina behov kan vara dels den utvecklingsnivå som barnet befinner sig på och som begränsar dess exempelvis abstrakta tänkande, dels att den socialisering in i biblioteksstrukturen och biblioteksorganisationen som barnet befinner sig i inte har nått tillräckligt långt för det informationsbehov barnet har (Taylor 1968 se Savolainen 2003, s. 77).

Några av bibliotekarierna diskuterar barnens konkreta och abstrakta tänkande och vilka problem det kan skapa i informationssökningsprocessen när verktyg och organisation inte är anpassade efter den utveckling som barnen går igenom. Två av bibliotekarierna åldersdifferentierar en del av sina svar tydligt med referens till olika åldrar eller utvecklingsstadier medan de övriga i stort sett betraktar barnen som ett kollektiv. Barn och deras behov och förutsättningar måste förstås utifrån deras utveckling vilket inte fullständigt uttrycks av alla bibliotekarierna. En av bibliotekarierna berörde kortfattat ”stökiga” pojkar men i övrigt tar ingen upp skillnader mellan pojkar och flickor utan kollektiverar även här. Jag antar att intervjupersonerna upplever att det finns vissa skillnader mellan könen men dessa redovisas inte. Jag hade med en sådan fråga i en tidig version av intervjumallen men jag strök den under resans gång vilket jag i efterhand bara kan beklaga.

Folkbibliotekets verksamhet

Frågeställningen rör hur barnbibliotekarier upplever att folkbibliotekets verksamhet är anpassad ur ett barnperspektiv.

De tre biblioteken i studien representerar ett subjektivt urval som det inte går att generalisera kring. Likväl är det intressant att studera de tre verksamheterna eftersom deras uttryck sinsemellan är mycket olika och därmed rimligtvis ger olika intryck för besökaren. Min uppfattning är, utifrån dessa tre exempel, att bibliotekariernas syn på barnverksamheten i viss mån kan avspeglade sig i bibliotekets rum och verksamhet.

Barnbiblioteket är huvudsakligen skapat med vuxenbiblioteket som mall – barnbiblioteket utgår från vuxenbiblioteket, dess verktyg och organisation. På samma gång skiljer sig biblioteken i undersökningen på flera områden från folkbibliotekets vuxenavdelningar. En anpassning till barnen har skett men i olika omfattning och på olika sätt. De skillnader som är relativt lätta att iakttas finns i det fysiska rummet med dess inredning samt i beståndet och dess exponering. Det finns vissa skillnader i de verktyg som används, bland annat har ett av biblioteken en barnkatalog. Feinberg, Kuchner och Feldman menar att inte bara den fysiska miljön måste vara anpassad för barnen utan det är minst lika viktigt att den sociala miljön är det, i det här fallet i form av det omhändertagande som bibliotekarierna ger barnen (se s. 11). Eftersom det finns för litet litteratur med vägledning och rekommendationer i syfte att skapa en bättre barnbiblioteksverksamhet menar Feinberg et al. att det är barnbibliotekariens ansvar att tillsammans med användarna ta fram riktlinjer där bibliotekets service undersöks ur barnets synvinkel, i ett så kallat *bottom-up perspective* vilket är en parallell till det barnperspektiv som Rasmusson definierar och som ska spegla hur barnet ser på den egna tillvaron (Feinberg, Kuchner & Feldman 1998, s. 90; Rasmusson 1994 se Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor 2004, s. 2).

Bibliotekarierna som företräder barnen är de som i stort sett uteslutande påverkar verksamheten. Målgruppen har enligt samstämmiga bibliotekarier mycket lite inflytande på verksamheten, dess utformning och innehåll. Vissa smärre försök har gjorts och görs för att öka barnens inflytande på verksamheten men generellt sett är det påverkan på beståndet via inköpsförslag som är barnens kanal in i biblioteket och inköpsförslag har enligt min mening en begränsad påverkan på verksamheten i stort. Några bibliotekarier framhåller bristen på ekonomiska och därmed personella resurser som ett hinder för anpassning utifrån barnens förutsättningar. Indirekt uttrycker några att även brist på kunskap kan förhindra anpassning. Extra resurser framhålls som nödvändiga för anpassningsarbetet och i barnverksamhetens fall är det rimligt eftersom arbetet med barn som jag anser kräver ytterligare kunskaper.

Den förmedlarroll och undervisning som några av bibliotekarierna diskuterar kommer till uttryck i bibliotekets pedagogiska roll som förmedlare av ett språk till barnen. Detta är primärt en nyttoaspekt som traditionellt har varit skolans roll. Nyttoaspekten inryms i det tillägnande av kunskap och förmågor som barnet gör tillsammans med den vuxne. Glädjen och lusten att läsa påtalas inte i någon större omfattning som en viktig företeelse men det behöver inte betyda att bibliotekarierna negligerar det.

Slutsatser

Syftet med arbetet är att kvalitativt undersöka hur ett antal barnbibliotekarier upplever sin förförståelse för barns behov och förutsättningar. Arbetet grundar sig på intervjuer med barnbibliotekarier samt litteratur som belyser barnbiblioteket, barnbibliotekarier och barn ur olika perspektiv.

En utgångspunkt för barnbiblioteket är vilket perspektiv barnbibliotekarien har i skapandet av verksamheten eller vilken roll bibliotekarierna upplever sig ha. Utifrån inter-

vjuerna och observationerna i studien går det att skönja att bibliotekets verksamhet i stor utsträckning är utformat av vuxna utifrån ett för barnen tänkt perspektiv eftersom barnen inte själva i någon större utsträckning är delaktiga i skapandet. Det för barnet tänkta perspektivet finns bland annat i den nytta som de äldre bibliotekarierna uttrycker när de poängterar litteraturförmedling och vikten av språkutveckling. De yngre bibliotekarierna identifierar sig med en bredare roll i biblioteksverksamheten och den motsvaras kanske av ett bredare perspektiv som inkluderar även barnens perspektiv på tillvaron vid sidan av det generella vuxenperspektivet. Det engagemang alla bibliotekarierna visar för barnverksamheten kan i viss omfattning kompensera i de fall där vuxenperspektivet överväger men barnperspektivet behöver också beaktas.

Barnbiblioteket som det ser ut i den här undersökningen präglas till stor del av Piagets stadieteori medan barnbibliotekarien och dennas arbete har förutsättningar att stödja sig på Vygotskijs teori om utvecklingszoner. Barnbiblioteket i form av dess bestånd och verksamhet är uppbyggt kring en åldersdifferentiering. Det sker genom bland annat exponering, rumslig uppdelning och beståndets uppdelning enligt i huvudsak SAB:s olika ålderskategorier. Denna uppdelning motsvarar Piagets tankar om att barnets förmågor att uppfatta omvärlden utvecklas linjärt från det enkla motoriska till den grundläggande användningen av symboler, vidare till förmågan att manipulera symboler och konstruera scheman och slutligen till att förstå abstraktioner och reflektera över sitt tänkande. Bibliotekets verksamhet kan ses som ett flöde genom stegen i Piagets teori där avdelningarna för respektive åldersgrupp är utformade enligt en tanke om barnets utveckling. Ett aldrig så välordnat och anpassat bibliotek enligt denna mall kan beskrivas som en relativt statisk företeelse med ett instrumentellt bemötande att ställas mot barnet som utvecklas och förändras. Bibliotekets verksamhet, det vill säga fysiska rum och bestånd, kan inte anpassa sig till barnets behov i varje givet ögonblick och initiativet till att använda biblioteket ligger där hos barnet som kanske inte alltid är moget att ta det initiativet.

Här kommer barnbibliotekarien in som länken mellan barnet och biblioteket som verksamhet. Bibliotekarien är den som kan läsa av barnet och dess behov och anpassa sitt bemötande och bibliotekets erbjudande därefter. I mötet mellan bibliotekarien och barnet behöver bibliotekarien utifrån barnet och dess förutsättningar försöka identifiera dess potentiella utvecklingsmöjligheter och därefter agera på ett sådant sätt att barnets behov uppfylls, vilket ibland kan betyda att de funktioner som är mogna att ytterligare utvecklas hos barnet får stimulans. De två komponenterna i biblioteket – bibliotekarierna och verksamheten i övrigt – kan utifrån de två utvecklingspsykologiska teorier som jag har presenterat sägas stå i motsatsförhållande till varandra genom sina olika sätt att se på barn och deras behov. Samtidigt kompletterar de varandra genom att, som nämnts ovan, ge både en mänsklig och en instrumentell ingång till biblioteket. Vygotskijs teori-bildning tar måhända bäst tillvara barnets perspektiv eftersom utvecklingszonerna tar hänsyn till barnets förmåga utan att lika tydligt som Piaget knyta det till en biologisk utveckling. Piagets syn på en i stadier förutbestämd utveckling kan i någon mån sägas motsvara ett generellt vuxenperspektiv på barn. Den schematiserade bild av barnets utveckling som beskrivs i stadieteorin är en struktur där ramarna redan är lagda, medan barnen i Vygotskijs teori är medskapande i sin egen utveckling genom att interaktionen är en förutsättning för utvecklingen.

Biblioteket som det är utformat för vuxna är inte anpassat till barn och därmed finns det två vägar att välja mellan för den verksamhet som riktar sig till barn. Den ena är att utforma barnverksamheten på ett sådant sätt att barnen oavsett utvecklingsstadium intuitivt och framgångsrikt alltid förstår och kan använda biblioteket och den andra är att barnet socialiseras in i verksamheten varefter barnets utveckling fortskrider. Sannolikt förekommer ingendera vägen i dess rena form utan biblioteket får ikläda sig bägge dessa roller i uppgiften att tillgängliggöra, så även biblioteken i den här undersökningen som arbetar på bägge områdena, i mer eller mindre uttalad omfattning. Med ett undantag saknas något som kan liknas ett helhetsgrepp på anpassningen av barnverksamheten i de representerade biblioteken. De aktiviteter och åtgärder som genomförs är ofta oberoende av varandra och av mindre slag. Alla förändringar är inte heller möjliga eftersom biblioteket är en arbetsplats med därtill hörande krav på att vissa förhållanden ska vara uppfyllda. Barnbiblioteket liknar fortfarande i hög grad dess vuxna släkting. Det kan vara ett medvetet val att inte låta barnverksamheten avvika för mycket från vuxenbiblioteket och istället låta de brister som finns i barnanpassningen tas om hand av bibliotekarierna i det direkta arbetet med barnen. Om vi ser det ur den motsatta synvinkeln kan lyckosamma anpassningar som görs inom barnverksamheten också användas inom vuxenbiblioteket och förbättra användbarheten där.

Barnet kommer till biblioteket med sitt språk och sätt att kommunicera och möter en verksamhet, både det fysiska biblioteket och de människor som arbetar där, som använder delvis ett annat språk, både bildligt och bokstavligt. Mitt intryck är att medvetenheten till stor del finns hos de bibliotekarierna som deltar i studien att arbetet med barn kräver delvis andra kunskaper och flera av bibliotekarierna har just dessa kunskaper speciellt värdefulla för barnverksamheten. Samtidigt manifesteras dessa kunskaper inte alltid i verksamheten och kommer på så sätt inte verksamheten och barnen till del. Därför är i dagens bibliotek bibliotekariens kompetens en förutsättning för att stödja och hjälpa de barn som känner sig "vilsna" och denna kompetens bör vidareutvecklas och utnyttjas bättre. Verksamheten utgår idag från ett generellt vuxenperspektiv på barn och det behöver förändras så att barnets perspektiv bättre tas tillvara i utvecklingen av barnens bibliotek.

Slutligen:

Hur kommer framtidens barnbibliotek att se ut? Vilka kunskaper och egenskaper behöver morgondagens barnbibliotekarie? Behöver barnet klassificeringar eller är det ett behov skapat av oss vuxna? Kanske finns det andra lösningar och verktyg som bättre stämmer med barnets synsätt? Kanske kan vi bättre utnyttja barnens datorvana i biblioteket? Bibliotekarietutbildningen borde tydligare belysa dessa frågor.

Litteraturförteckning

Otryckta källor

I författarens ägo:

Ljudupptagningar och utskrifter av intervjuer gjorda med fem barnbibliotekarier under mars månad 2007.

Tryckta källor

Association for Library Service to Children (reviderad version 1999). *Competencies for librarians serving children in public libraries*. (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.ala.org/ala/alsc/alscresources/forlibrarians/professionaldev/competencies.htm>> (2007-04-21).

Berntsen, Dorthe (1996). Barndommen i erindringen og litteraturen i barndommen. I Wanting, Birgit (red.) *Børnebiblioteket : voksnes indlevelse i og samarbejde med børn og unge*. Aalborg: Biblioteksarbejde.

Bibliotekslagen, Svensk författningssamling 1996:1596.

Blanshard, Catherine (1998). *Managing library services for children and young people : a practical handbook*. London: Library Association Publishing.

Brevik, Thomas (2003). N-barn i e-barnebibliotek? I Holmefjord, Astrid (red.) *Håndbok i barnebibliotekarbeid : å formidle litteratur til barn*. Bergen: Fagbokforlaget.

Buchhave, Bente (1997). Barnbibliotekets själ (bearbetad av Anette Eliasson). I Eliasson, Anette, Lööf, Staffan & Rydsjö, Kerstin (red.). *Barnbibliotek och informationsteknik : elektroniska medier för barn och ungdomar på folkbibliotek*. Borås: Valfrid.

Case, Donald O. (2002), *Looking for information*. San Diego: Academic Press/ Elsevier Science.

Cooper, Linda Z. (2004a). Children's information choices for inclusion in a hypothetical child-constructed library. I Chelton, Mary (red.). *Youth information-seeking behaviour*. Lanham, Md.: Scarecrow Press.

- Cooper, Linda Z. (2004b). The socialization of information behaviour : a case study of cognitive categories for library information. *Library Quarterly*, vol. 74, no. 3.
- Elkin, Judith & Kinnell, Margaret (red.) (2000). *A place for children : public libraries as a major force in children's reading*. London: Library Association Publishing.
- Feinberg, Sandra, Kuchner, Joan F. & Feldman, Sari (1998). *Learning environments for young children: rethinking library spaces and services*. Chicago: American Library Association.
- Gross, Melissa (2004). Children's information seeking at school : findings from a qualitative study. I Chelton, Mary (red.). *Youth information-seeking behaviour*. Lanham, Md.: Scarecrow Press.
- Gunnarsson, Angelica (2001). "De är ett väldigt nyfiket släkte, barnbibliotekarierna" : en kvalitativ undersökning av hur 1990-talets samhällsförändringar påverkat barnbibliotekariernas arbetsuppgifter, kvalifikations- och utbildningsbehov. Magisteruppsats, BHS 2001:27. Borås: Högskolan i Borås.
- Höglund, Lars (2000). (Elektronisk) *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde*. BHS: Borås. Tillgänglig: <<http://www.hb.se/bhs/personal/larshoglund/lh-ht00.doc>> (2007-04-18).
- Ingelsson, Ylva (2001). *Vilka egenskaper och kunskaper behöver dagens bibliotekarie?* Magisteruppsats nr 101. Uppsala: Uppsala universitet.
- Kuhlthau, Carol (1988). Meeting the information needs of children and young adults : basing library media programs on developmental states, *Journal of Youth Services in Libraries*, 2(1).
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, Lena (1997), Biblioteket som informationscentrum för barn. I Eliasson, Anette, Löf, Staffan & Rydsjö, Kerstin (red.). *Barnbibliotek och informationsteknik : elektroniska medier för barn och ungdomar på folkbibliotek*. Borås: Valfrid.
- Lundgren, Lena (2000), Barn frågor på biblioteket. I *Barn frågor – kan biblioteket svara? : om referensarbete för barn och ungdomar*. Stockholm: Länsbiblioteket i Stockholm.
- Merriam-Webster Online Dictionary* (2007). (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.m-w.com/dictionary>> (2007-04-11).
- Nationalencyclopedia* (1998). Höganäs: Bra Böcker.
- Nationalencycledins ordbok* (1996). Höganäs: Bra Böcker.
- Nilsson, Uno (1994). Förmedlingsmiljö. Ingår i *Barnspåret*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Nilsson, Sven (2005). Barn, tweens och bibliotek. *Ikoner*, 2005:2.

Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Piaget, Jean (1983): se fotnot s. 19.

Piaget, Jean (2006). *Barnets själsliga utveckling*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Qvarsell, Birgitta (2005). Barns rätt till kultur – för lek, studier och arbete. I Banér, Anne (red.). *Barns rätt till kultur*. Stockholm: Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet.

Savolainen, Reijo (2003). Informationssökning och informationsbehov. I Mäkinen, Ilkka & Sandqvist Katja (red.). *Introduktion till informationsvetenskapen*. Tampere: Tampere University Press.

Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (2004). *Nia informerar*, 2004:2. Refererar Rasmusson, Bodil (1994). *Barnperspektiv : reflektioner kring ett mångtydigt och föränderligt begrepp*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken : ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Tamm, Maare (1979). *Barnets tankevärld*. Göteborg: Esselte Studium.

Tapscott, Don (1997). *Growing up digital : the rise of the net generation*. New York: McGraw-Hill.

Taylor, Robert S. (1968). Question-negotiation and information seeking in libraries. *College & Research Libraries*, 29(3).

Trost, Jan (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). (Elektronisk). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig:
<http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000360/HS_15.pdf>
(2007-04-18)

Videsen, Dorthe (1996). De unge og biblioteket. I Wanting, Birgit (red.). *Børnebiblioteket : voksnes indlevelse i og samarbejde med børn og unge*. Aalborg: Biblioteksarbejde.

Vygotskij, Lev S. (1978). *Mind in society*. Cambridge, Mass.: Harvard.

Vygotskij, Lev S. (1980). *Psykologi och dialektik*. Stockholm: Norstedts.

Vygotskij, Lev S (2001). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.

Wanting, Birgit (1987). *Hvordan spørger børn i bibliotekerne : oplæg holdt i Vingsted 25.9 1981 vedrørende emnet Information for børn i alderen 7–13 år*. Aalborg: Danmarks biblioteksskole.

Wedel-Brandt, Birte (2005). Om utvecklingsbegreppet. I Egeberg, Sonja (red.), *Utvecklingspsykologiska teorier* (2005). Stockholm: Liber.

Wood, David (1999). *Hur barn tänker och lär : tänkandets utveckling i ett socialt sammanhang*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga

Intervjumall

- Yrkesbakgrund och utbildning?
- Hur länge har du arbetat med barn? Varför började du arbeta med barn?
- På vilken typ av bibliotek?

- Vilka kunskaper har du i rollen som *barnbibliotekarie*?
- Har du vidareutbildat/kompetensutvecklat dig inom området barnbibliotek, skolbibliotek etc? Vilken typ av utbildning/kompetensutveckling? Vilken typ av utbildning/kompetensutveckling tror du är viktig för arbetet som barnbibliotekarie?
- Vilka kunskaper har du i frågor kring barns förutsättningar och behov rent allmänt?

- Hur upplever du att det går att kommunicera med barn?
- Upplever du att ditt sätt att arbeta med barn har förändrats med åren? I så fall hur? Varför?
- Vad upplever du att barn har lätt att klara själv och förstå i biblioteket?
- Vad upplever du att barn har svårt att klara av och förstå i biblioteket?
- Om du tänker dig barn som med åren har blivit vana biblioteksbesökare – hur yttrar sig vanan?
- Vilka behov fyller barnverksamheten hos barn?

- Är det viktigt att barnverksamheten är barnanpassad? Om ja, i så fall varför?
- Vad tycker du kännetecknar ett barnanpassat barnbibliotek?
- Vilka speciella hänsyn har ni tagit i skapandet av barnavdelningen?
- Vilka anpassningar eller förändringar har ni gjort för att barnbiblioteket ska passa bättre för barn? Fysiska, organisatoriska, personella, arbetsrutiner etc.?
- Vilka anpassningar fungerar speciellt bra för barnen?
- Vilka anpassningar fungerar/har fungerat speciellt dåligt?
- Har barnen fått vara delaktiga i skapandet eller anpassningen av biblioteket? I så fall hur och i vilka sammanhang?
- Om du tänker dig obegränsat med resurser, vilket bibliotek hade du skapat då?